ſtiam profitetur fidem Eccleſiæ, quod in illa Chriſtus continetur præſens, & tamen de hoc judicium certum non habet; ergo poſſet proponi aliquis ut Sanctus, & fides gloriæ Sanctorum profiteri, etſi non eſſet certitudo ſpeculativa de ſanctitate illius, ſed ad ſummum practica, & prudentialis.

XV. Reſpondeo, dato antecedente de culto privato, nego conſeq. Eſto enim nullum ſit inconveniens, quod aliqua perſona privata in aliqua actione erret; ſufficit enim ei ad cultum exhibendum, quod præcedat judicium prudentiale tantum practice verum, ideſt rationi, & prudentiæ conſonum. At Eccleſiam errare in cultu Sanctorum maximum inconveniens eſt, cum ipſa ſit columna, & firmamentum virtutis, & ſpecialiter regatur a Spiritu Sancto non ſolum in rebus fidei, ſed etiam morum ad totam Eccleſiam ſpectantium. Et ſic ad hoc ut ipſa colat, & colendum proponat, ac præcipiat, aliquem ut Sanctum, non ſat eſt ut habeat judicium tantum prudentialiter certum, ſed etiam ſpeculative, ut oppoſitum tenere nefas ſit.

Neque idem eſt de hoſtia conſecrata: hanc enim in particulari Eccleſia non proponit adorandam ut revera continentem corpus Chriſti, alias deberet præmittere informationem de vera conſecratione ejus, quam non præmittere conſtat. Tantum ergo proponit adorandam hoſtiam rite conſecratam. Sed quia dum hic & nunc non ſe offert aliqua ratio in contrarium, quia ille qui conſecrat vere habetur ut Sacerdos Catholicus, de quo non præſumitur, quod fideles fallere velit, ideo prudentia dictat, ut omnes qui vident hoſtiam elevari conſecratione facta, eam adorent; & ſic fit adoratio hujus hoſtiæ in particulari, etiam a non habentibus certum judicium de eo quod illa hoſtia vere conſecrata ſit, & adoratur etiam a Papa, & a cunctis, qui illam vident. At Pontifex dum aliquem canonizat proponit illum ut vere ſanctum, dum eum catalogo Sanctorum adſcribit, præmiſſo examine de ejus ſanctitate, ejuſque cultum toti Eccleſiæ indicit, quod nequit fieri, niſi præcedat judicium certum: intolerabilis enim error eſſet, quod Eccleſia indiceret aliquem colendum, ut Sanctum, qui damnatus eſſet.

XVI. Neque dicas, Eccleſia etſi non habeat judicium certum, quod hæc hoſtia in particulari ſit rite conſecrata, jubet tamen ut audientes Miſſam eam adorent. —— Dico enim, quod Eccleſia quamvis non habeat judicium certum, quod in iſta particulari hoſtia Chriſtus contineatur, credit tamen fide divina, quod in hoſtia rite conſecrata Chriſtus contineatur, & hac de cauſa fideles jubet audire Miſſam, ut illam audiendo hanc Eccleſiæ fidem profiteantur. At ſi Pontifex rite canonizando poſſet errare ſecundum Dei ſententiam circa ſanctitatem ejus, quem canonizat; Eccleſia non haberet judicium, certum, neque in communi, neque in particulari, & fideles colendo illum non profiterentur aliquod certum Eccleſiæ judicium de ejus ſanctitate; ideoque nequit Eccleſia proponere aliquem canonizatum colendum ut Sanctum, niſi certum judicium habeat quod Sanctus ſit.

§. II.

Reſolvitur ſecunda Pars.

XVII. Dico. Non eſt immediate de fide hunc hominem canonizatum eſſe vere Sanctum. Eſt expreſſa S. Thomæ, *Quodlibeto 9. art. 16.* citato, ubi ponit canonizationem eſſe mediam inter definitionem de fide, & ſententiam de factis particularibus, puta de poſſeſſionibus, & criminibus; ait enim: *Canonizatio vero Sanctorum eſt medium inter hæc duo*; videlicet non de fide, ſicut illa, nec fallibilis, ſicut iſta. Quare ſi formetur iſte diſcurſus; omnis rite canonizatus eſt vere Sanctus: hic eſt rite canonizatus; ergo hic eſt vere ſanctus; dato etiam quod major præmiſſa ſit de fide, quod multi negant, minor tamen non eſt immediate de fide, ſed media, ut dicebamus. Cumque concluſio ſequatur debiliorem partem, ſequitur, quod concluſio *Hic eſt vere Sanctus*, non ſit immediate de fide.

XVIII. Probo autem ratione. Ad hoc ut aliquid ſit de fide per ſe, requiritur, quod ſit teſtificatum a Deo verbo, vel ſcripto, vel tradito: ratio enim formalis fidei debet eſſe prima veritas revelans, ſed quod hic canonizatus a Pontifice ſit rite canonizatus, & vere Sanctus, & in gloria, non eſt atteſtatum a Deo verbo nec ſcripto, nec tradito ab Apoſtolis; ergo non eſt de fide.

Neque dicas quod eſto hunc eſſe vere Sanctum non ſit revelatum in verbo ſcripto, aut tradito, eſt tamen a Pontifice ex ſpeciali inſtinctu Spiritus Sancti.

XIX. Nam ille ſpecialis inſtinctus Spiritus Sancti dirigit quidem Papam, ne in canonizatione erret, non eſt tamen nec nova revelatio, nec propoſitio, ſeu explicatio revelationis jam factæ. Dum enim vel Concilium aliquid definit, ut fide tenendum, non facit hoc per novam revelationem, alias conderet novam fidem, ſed ſolum declarat, aliquid eſſe de fide, & revelatum, quod jam de fide erat, & revelatum ſecundum ſe, ſed non quoad nos, ideſt ut de fide, & revelatum non tenebatur. Hac ratione S. Th. 2. 2. *q. 1. art. 7.* probat, quod articuli fidei quoad ſubſtantiam non creverint, his verbis: *Dicendum, quod quantum ad ſubſtantiam articulorum fidei non eſt factum eorum augmentum per temporum ſucceſſionem, quia quicumque poſteriores crediderunt, continebantur in fide præcedentium Patrum, licet implicite: ſed quantum ad explicationem crevit numerus articulorum, quia quidam explicite cognita ſunt a poſterioribus, quæ a prioribus non cognoſcebantur explicite.* Aliquem autem articulum implicite credi, eſt contineri in fide præcedentis articuli, ut docet S. Doct. ibi. Cum ergo quod iſte, puta Auguſtinus, vere Sanctus & in Cælo ſit, nec habeatur expreſſe in verbo Dei, aut in fide Patrum, vel præcedentium articulorum, neque in ea implicite contineatur; ſi eſſet de fide tenendum, eſſet novus fidei articulus, nova revelatio; & conſequenter fidei articuli quantum ad ſubſtantiam creviſſent.

XX. Sed objicies primo. Pontifex in canonizatione Sanctorum procedit definiendo; ergo ſtatuendo de fide, quod canonizatus ſit Sanctus. —— Unde in Concilio Conſtantienſi, *Seſſ. 8.* damnata eſt propoſitio 44. Wicleffi dicentis: *Auguſtinus, Benedictus, Bernardus damnati ſunt, niſi pœnituerint de hoc quod habuerunt poſſeſſiones, & inſtituerunt; & introduxerunt Religiones, & ſic a Domino Papa, uſque ad infimum Religioſum omnes ſunt hæretici.*

XXI. Reſpondeo, neg. conſ. Non enim definitio ſemper ſtat pro definitione, quæ ſit immediate de fide, ſed aliquando pro ſententia ultimo definitiva, etiam ſi materia non ſit immediate revelata, ac de fide. Talis autem eſt definitio Papæ in canonizatione alicujus Sancti: gerit enim ſe ut Judex via juridica procedens juxta allegata, & probata, & ſic definire dicitur, ideſt, ſententiam proferre, in qua ferenda cum ſpeciali Sancti Spiritus inſtinctu regatur; ideo eſto non hæreticus immediate, proximus tamen hæreſi eſſet, qui ei contradiceret ut dicetur.

Ad id, quod additur, Dico primo. Quod ut in eadem Seſſ. legitur, non omnes Wicleffi propoſitiones ibi recenſitæ cenſura hæreſis conſiguntur, ſed alias non catholicas, alias erroneas, alias blaſphemas, alias ſcandaloſas &c. —— Dico ſecundo. Quod ſi illa propoſitio damnatur ut immediate hæretica, hoc non eſt, quia præciſe dicat Auguſtinum &c. eſſe damnatos; ſed propter cauſalem: quia nimirum damnatos aſſerit, eo quod religionem intraverint; & in ea poſſeſſiones habuerint, & ob hanc Papam, & omnes religioſos eſſe hæreticas. Quæ quidem cauſalis hæretica eſt.

XXII. Objicies ſecundo. Ex S. Th. *quolib. 9.* ſæpe laudato, Cultus Sanctorum eſt quædam fidei proteſtatio, qua Eccleſia credit gloriam Sanctorum: ſed hanc ut de fide credit; ergo dum colit Sanctum, canonizatum, de fide credit eum eſſe Sanctum.

XXIII. Reſpondeo neg. conſ. quæ inſtatur in ſimili forma. Dum quis adorat hoſtiam publice expoſitam, vel reliquias alicujus Sancti veneratur, proteſtatur fidem, qua Eccleſia credit Chriſtum revera in hoſtia contineri, & qua credit, Sanctum vere eſſe in Cælo; & tamen non ſequitur, quod fide credat, hoſtiam illam vere eſſe conſecratam, & vere Chriſtum continere, & reliquias illas vere eſſe illius Sancti. Non ergo intendit S. Thom. cultum illius Sancti eſſe proteſtationem, qua Eccleſia credit gloriam Sanctorum in communi: dari enim Sanctos in Cælo regnantes de fide eſt apud Eccleſiaſticum a *cap.* 45. uſque *ad* 49. & S. Paulum, *ad Hebræos* 11. Sed tantum quod Eccleſia dum colit Sanctos a ſe canonizatos, profitetur ſe credere eos eſſe in gloria Sanctorum, quæ tamen fides immediate divina non eſt, eo quod circa materiam fidei non verſatur, quæ ſolum eſt de revelatis in Verbo divino ſcripto, vel tradito; quod de Sancto canonizato ab Eccleſia non verificatur.

XXIV. Sed inſtabis, Judicium quod Eccleſia habet de Sanctitate canonizati, quem colit, eſt judicium fidei infallibilis; ergo eſt judicium fidei divinæ. Nam fides humana cum ſit eſſentialiter fallibilis, nequit reddi infallibilis, ſicut nec propoſitio probabilis quia eſſentialiter formidoloſa, neque ut conjuncta propoſitioni neceſſariæ, aut de fide, poteſt inferre concluſionem, quæ ſit infallibiliter vera, quia eſt eſſentialiter incapax.

XXV. Reſpondeo neg. conſ. Illud enim judicium non eſt fidei divinæ, quia non eſt de materia fidei, ſeu circa materiam revelatam. Neque eſt judicium fidei humanæ fallibilis, ſed ut ait S. Thomas, eſt judicium medium, infallibile quidem, ſed non infallibilitate fidei divinæ. Eſto autem fides pure humana, quæ tantum ex dictis hominum pendet, ſit eſſentialiter fallibilis, non tamen ea, cui dictis hominum unitur impulſus, ſeu inſtinctus Spiritus Sancti; & tale eſſe judicium Eccleſiæ de Sancto canonizato probatum eſt.

Neque eſt ſimile de propoſitione probabili: hæc enim ex ſuis principiis, & ex ſua eſſentia formidinem de oppoſito includit, quam ſi excludat non eſt amplius probabilis, ſed neceſſaria. At fides humana fallibilitatem habet ab extrinſeco, nempe, quia pure humana, ideſt, pure pendens ex dictis hominum, quod ſi dictis hominum accedat ſpecialis impulſus Spiritus Sancti, judicium ſic dirigentis, ne hominum dictis falli poſſit, evadit infallibile, & adhuc intra limites fidei inferioris ad divinam, quia non eſt de materia immediate revelata. Sic Theologus cum aſſumit aliquam propoſitionem naturalem evidentem, & aliam de fide, ut eliciat concluſionem ſcientificam, derivat in talem præmiſſam naturalem quamdam majorem certitudinem ea, quam præmiſſa naturalis habet ex ſe: Quia Theologia, qua procedit Theologus dum demonſtrative diſcurrit, ſuperat in certitudine omnes alias ſcientias naturales. Sic cum Pontifex procedit ex inſtinctu Spiritus Sancti, quamvis utatur etiam teſtimoniis hominum, judicium ejus infallibile datur, quia inſtinctus ille cum infallibilis ſit, infallibiliter eum protegit, ne ſequendo dicta hominum erret, ſed tantum judicet ſecundum hominum teſtimonium, quando in re verum eſt quod atteſtatur, alias abſtineat a judicio.

XXVI. Pro coronide tamen monitum volo Lectorem, quod quamvis ex hactenus dictis ſentiam, non eſſe immediate de fide,

fide, Papam, vel Eccleſiam in canonizatione Sanctorum errare non poſſe; ſentio tamen, impium, ſcandaloſum, temerarium, & hæreſi proximum eſſe aſſerere, Papam, vel Eccleſiam in hoc poſſe errare, aut Sanctum canonizatum non eſſe vere Sanctum, aut vere in Cælo regnare. Probo. Eſſet enim *impium*, ſeu *blaſphemum*, quia ut dixi *Tom. 1. in 1. p. q. 1. Dub. 5. de variis errorum gradibus* §. 4. *n.* 23. Impia, ſeu blaſphema propoſitio eſt, quæ Deo, vel Deiparæ, aut Sanctis eſt injurioſa, vel quia negat perfectiones eis debitas, vel tribuit defectus, & imperfectiones indebitas. Qui autem aſſereret Sanctos canonizatos non eſſe Sanctos, aut in Cælo non regnare, injuriam Sanctis irrogaret manifeſtam. *Scandaloſum* etiam, quia ut ibi, *n. 17.* notavi, ſcandaloſa propoſitio ea eſt, quæ per ſe præbet occaſionem ruinæ ſpiritualis proximo, vel inclinando eum ad peccata, vel avertendo ab exercitio virtutum. Qui autem aſſereret, Sanctos non eſſe vere Sanctos, averteret fideles a pietate, & cultu erga Sanctos. *Temerarium* item, quia ut ibi, *num.* 14. aſſerui, propoſitio temeraria ea eſt, quæ profert aliquid contra ſenſum Eccleſiæ, Patrum, & traditionis in materia gravi concernente fidem, vel mores: talis autem eſſet præfata propoſitio. Tandem *hæreſi proximum*. Quia ut ibi §. 3. *num.* 8. adverti, propoſitio hæreſi proxima illa eſt, quæ equidem fidem immediate non deſtruit, ad ejus tamen deſtructionem proxime diſponit. Talem autem eſſe propoſitionem, quæ aſſereret Papam errare poſſe in canonizatione Sanctorum, ex dictis apparet. Nam eſto immediate de fide non ſit propoſitio ei oppoſita, eſt tamen certa certitudine immediate inferiori, & deducta ex certitudine fidei: ex hac enim deducitur, nempe, Eccleſiam infallibilem eſſe in illis, quæ tangunt mores, & cultum ad univerſos fideles pertinentes. Et maxime proxima hæreſi eſt hiſce temporibus. Ut enim ait Bannez in 2. 2. q. 1. art. 10. Dub. 7. *Quia proximis temporibus fuerunt hæretici, qui Eccleſiam in Sanctis canonizandis irriderent, atque negarent ejus auctoritatem, & infallibilitatem; propterea recentiores Theologi merito decernunt, ſapere hæreſim Lutheranorum aſſerere, Eccleſiam in alicujus Sancti canonizatione falſam fuiſſe, etiamſi auctoritas canonizandi non negetur.* Sed hæc ſatis.

QUÆSTIO VII.

De Cultu Sanctorum, veneratione Reliquiarum, & Imaginum.

HÆc tria præſens quæſtio complectitur, quæ licet in ſecunda ſecundæ tractari ſoleant, hic tamen tranſtulimus, ut omnia quæ Sanctorum animas poſt hanc vitam relate ad viventes concernunt, conjunctim exponamus, & contrarios hæreticorum errores refellamus.

DUBIUM I.

An Sancti ſint aliquo Cultu honorandi, & quali?

§. I.

Referuntur Errores.

I. EThnici, ut infra dicemus, cultum Martyrum aſpernabantur, & Chriſtianos arguebant, quod relictis Diis eos colerent. Ita Julianus Apoſtata apud S. Cyrillum Alexandr. *l. 6.* alii & Ethnici apud Euſebium, *Hiſt. l. 4. cap. 15. & lib. 8. c. 6.* de quo infra.

Manichæi quoque hoc idem improperabant Chriſtianis Catholicis: unde Fauſtus Manichæus apud S. Aug. *l. 20. contra Fauſtum, c. 4.* ajebat: *Idola verſiſtis in Martyres; quos votis ſimilibus colitis.*

Idem error tribuitur Euſtatio Epiſcopo Sebaſtæ, quem cum aliis damnavit Concilium Gangrenſe, & Vigilantio a S. Hieronymo libro contra ipſum.

Mahometes etiam in ſuo Alcorano omnium Sanctorum cultum prohibuit. Hunc etiam rejecit Jo: Vicleffus, ut refert Thomas Waldenſis, *Tom. 3. tit. 13.*

II. Hos patronos ſecuti ſunt Acatholici moderni. Lutherus enim quamvis *in l. de præparat. ad mortem. In explicatione ſalut. Angelica.* Et *in Epiſt. ad Erphordienſes* Sanctorum invocationem, & cultum non damnet, dicens: *Quamobrem quamquam ſupervacaneum ſit Sanctos colere, nec tamen eos putarim refpuendos, aut condemnandos eſſe, qui Sanctos adhuc colunt, nulla præſumpta fiducia: Quidquid enim Sanctis faciunt, Chriſto faciunt.* Attamen de more inconſtans, Sanctorum cultum tamquam diabolicum poſtea reprobavit.

Calvinus autem, *l. 1. Inſt. cap. 12. §. 2.* quem omnes Sectarii ſequuntur, ſolita impudentia ita loquitur: *Quem Sanctis cultum deferunt Papiſtæ, nihil reipſa differre a Dei Cultu palam eſt, promiſcue enim, & Deum, & illos adorant, niſi quod, dum urgentur, exceptione hac evadunt, Deo ſe illibatum ſervare quod ſuum eſt, quia latriam illi relinquant &c.*

§. II.

Reſolvitur Prima Pars.

III. Dico. Sancti Angeli, & Sancti ab Eccleſia canonizati aliquo cultu venerandi ſunt. Eſt Catholicum dogma in Tridentino, *Seſſ. 25.* definitum. In hujus probationem recolenda ſunt, quæ ſupra diximus de invocatione Sanctorum, & in Vera Eccleſia, *Tom. 2. p. 2, art. 14. §. 5. &c.* De Sanctis Angelis Scriptura dicit in veteri Teſtamento pluries fuiſſe ab hominibus Sanctis aliquo cultu honoratos, eumque admiſiſſe, quod non eſſet factum ſi illicitum eſſet. Ita Joſue, *c. 5. v. 13.* Viſo Angelo, & audito, quod eſſet princeps exercitus Domini, dicitur: *Cecidit Joſue pronus in terram, & adorans*, ait: *Quid Dominus meus loquitur ad ſervum ſuum?* Ecce honor eximius a Joſue exhibitus Angelo propter ejus excellentiam, & ab eo acceptatus, ait enim: *Solve calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo ſtas, Sanctus eſt. Fecitque Joſue ut ſibi fuerat imperatum.* Id autem quod ſolet opponi de Angelo, qui noluit adorari a S. Joanne ſolutum fuit ſupra, *Q. 5. Dub. 3. §. 4. n. 35.*

IV. Eadem Scriptura refert, homines Sanctos adhuc viventes permiſiſſe aliquo cultu ſe honorari. Sic 3. Reg. 18. v. 7. *Cumque Abdias eſſet in via, Elias occurrit ei: qui cum cognoviſſet eum, cecidit ſuper faciem ſuam, & ait: Nam tu es Domine mi Elias?* Ecce honorem, quem Abdias exhibuit Eliæ, & tamen ipſe admiſit. Abdias autem, ut ibi dicitur, erat adminiſtrator Domus Regis Achab, & Princeps: & tamen Eliam virum ſimplicem, ſed gratia Dei plenum, vocavit Dominum ſuum, & pronus honoravit.

Idem legitur, *4. Reg. 2. v. 15.* Quod *Videntes filii Prophetarum, qui erant in Jericho, dixerunt, requievit ſpiritus Elia ſuper Eliſeum, & venientes in occurſum ejus, adoraverunt eum proni in terram.* Quod ibidem, *c. 4. v. 37.* de vidua, cujus filium Eliſeus a mortuis ſuſcitaverat, dicitur: *Venit illa, & corruit ad pedes ejus, & adoravit ſuper terram.* Honor autem ille, quo ſeguntur honorati Angeli, & Sancti viri, non erat mere civilis, & politicus, quia in eis non venerabantur aliquam excellentiam naturalem, & humanam, aut civilem: ſed Joſue veneratus fuit Angelum, quia dixit ſe eſſe Principem exercitus Domini, Abdias Eliam, quia virum Dei gratia plenum, filii Prophetarum, & Vidua Eliſeum quia Spiritus Dei ab Elia in ipſum tranſierat, & quia Dei virtute ſuſcitaverat filium ejus; ergo erat cultus & honor Sacer, ac Religioſus, quo in illis venerabantur Deum, ac Dei virtutem, quæ ipſos repleverat.

V. Si ergo cultu religioſo honorari poſſunt Angeli, & homines adhuc viventes, cur non poterunt honorari Martyres, cæterique Sancti, qui præſtantiori excellentia gratiæ inamiſſibiliter cum Deo in Cælis fruuntur? Hunc honorem eis promiſit Chriſtus Jo: 12. v. 26. *Si quis mihi miniſtraverit, honorificabit eum Pater meus*, & Matth. 19. verſ. 28. Apoſtolis, qui eum ſecuti fuerant dixit: *Cum ſederit filius hominis in ſede Majeſtatis ſuæ, ſedebitis, & vos ſuper ſedes duodecim judicantes duodecim tribus Iſrael.* Quis autem honorare recuſabit eos, quos ſcit ſeſſuros cum ſupremo Judice, quaſi conjudices? Bene igitur dixit David Pſalm. 138. v. 17. *Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus.*

VI. Hac veritate perſuaſi primitivi Chriſtiani, Martyres colere, Baſilicas in eorum memoriam erigere, & anniverſaria feſta celebrare cœperunt, adeo ut Ethnici, & poſtea Manichæi, ut ſupra tetigimus, putarent Chriſtianos idololatriam non extinxiſſe, ſed mutaſſe dando martyribus eumdem cultum, quem ſuis diis exhibebant gentiles; ladeo ut referente Euſebio, *l. 4. Hiſt. cap. 15.* quidam Chriſtiani nominis hoſtes maxime Judæi ſuggererent Nicetæ, ut Proconſulem moneret, ne cadaver (S. Polycarpi, qui tunc illuſtre martyrium conſummaverat) Chriſtianis donaret. *Ne forte, ut ajebant, relicto crucifixo, hunc deinceps colere incipierent.* Et lib. 8. 6. Corpora regiorum cubiculariorum, quæ poſt martyrium tradita fuerant ſepulturæ: *Ipſi eorum legitimi Domini erui e ſepulchro, & in mare projici oportere cenſuerunt, ne quis illos ſepulchris conditos, pro diis, ut ipſi quidem opinabantur, reputans in poſterum adoraret.*

Hæc inviſte probant, primis illis ſeculis martyribus ſpecialem honorem fuiſſe tributum, ut Ethnici crederent licet falſo a Chriſtianis pro diis haberi. Et Victor Vitenſis, *lib. 1. de Perſecut. Africana* narrat, quod cum Theodoricus Sanctum virum Armogaſten nec minis, nec pœnis a fide catholica poſſet avertere, & proinde capite truncari juſſiſſet, a Jucundo presbytero Ariano prohibetur dicente: *Poteris cum diverſis afflictionibus interficere. Nam ſi gladio peremeris, incipient eum Romani martyrem prædicare.*

VII. Ejuſdem veritatis teſtes ſunt omnium ſeculorum Patres. Irenæus, *l. 3. contra Hæreſ. cap.* 20. (modo 18.) Baſilidianos, quod ad tantam temeritatem progreſſi ſunt, *ut Martyres ſpernant &c.* addens, quod *a Chriſto confundentur omnes, qui inhonoraverunt eorum martyrium.* A Chriſto ergo confundentur Calviniſtæ, qui Martyres inhonorant, & qui ejuſdem Irenæi cineres exhumatos inventum ſparſerunt. De Cypriano non loquor: quam enim honorifice de martyribus loquatur ſuperius *Epiſt.* 37. vidimus; ſicut nec de aliis Patribus quos de invocatione Sanctorum ſuperius laudavimus. Origenes, Homil. 3. in diverſos de SS. Innocentibus: *Bene* (inquit) *& ſecundum voluntatem Dei eorum memoriam Sancti Patres celebrare mandaverunt ſempiternam &c.* Euſebius item, *l. 13. Præparat. Evang. cap.* 11. Ubi enim ex Platone dixit, eorum mortem, qui vitam glorioſe profuderint, celebrari oportere, ſubjungit: *Qui quidem in hominum Deo chariſſimorum obitus egregie conveniunt, quos vera pietatis milites jure appellaveris. Nam & eorum ſepulchra celebrare, & preces ibi, votaque nuncupare, & beatas illorum animas venerari conſuevimus, idque a nobis merito fieri ſtatuimus.* His certe nihil apertius pro antiqua Martyrum veneratione apud Græcos.

VIII. Sed etiam apud Latinos hoc idem fuiſſe antiquitus obſervatum teſtimonium jam protulimus ex Cypriano, Ambroſio

brosio &c. agentes de invocatione Sanctorum. His addo Hieronymus, *in cap. 3. Sophoniæ*, ubi loquens de filiis Ecclesiæ olim abjectæ, & depressæ, quod in fine Deus ponet in gloria: *Quos autem* (inquit) *alios possumus intelligere filios Ecclesiæ nominatos, nisi Apostolos? Vide mihi Petrum, & Paulum, & Matthæum, & Joannem, & considera hoc quod ad Abraham repromissum est*, magnificabo nomen tuum, *in illis opere perpetratum. Quotidie nominatur in Ecclesia, quotidie magnificatur nomen eorum, non quod ipsis prosit a nobis in Ecclesia nominari; sed quod nos magnificentes nomen eorum: & quæ scripserunt letitantes, consequamur salutem ..... Gloriatur quippe Dominus in athletis suis, cum eos viderit coronari &c.* Tantum ergo abest, ut Dominus honorem servis suis præstitum tamquam sibi injuriosum execretur, quin potius gloriatur, se in illis magnificari.

IX. Accedat Augustinus, qui, *lib. 20. contra Faustum, c. 11.* depellens calumniam, quam ibi, *cap. 4.* Faustus imposuerat Catholicis, nimirum, quod idola verterint in martyres, ait: *Populus christianus memorias Martyrum religiosa solemnitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & ut meritis eorum conficietur, atque orationibus adjuvetur: ita tamen ut nulli Martyrum, sed ipsi Deo Martyrum, quamvis in memoriis martyrum, constituamus altaria.* En cultus qui Augustini tempore passim a christianis, Martyribus exhibebatur: idem prorsus cum eo, quem nos modo exhibemus, ut infra &c.

X. Ex præfatis allisque testimoniis veterum, quæ omitto, aperte constat infelicia Melanchtonis, qui *in Apol. Conf. August. cap.* 21. dicit, veteres Scriptores ante Gregorium nullam fecisse mentionem invocationis Sanctorum: Et Kemnitii, *in exam. Conc. Trid. Sess.* 22. dicentis, eam cæpisse post tempora Augustini, nempe 200. annis ante Gregorium, & in eodem examine, *Sess.* 25. auctorem invocationis B. Mariæ fuisse Petrum Graphæum circa *ann. Christi* 480. Cum certum sit Concilium Ephesinum Generale III. *anno* 430. celebratum fuisse in Ecclesia, quæ dicebatur *Maria*, unde antea in honorem ejus fuerat erecta Ecclesia. Hoc igitur verissimum est, Acatholicos negantes honorem, & venerationem martyribus fuisse damnatos sub anathemate a Concilio Gangrensi inter *ann.* 327. & 341. *can.* 20. his verbis: *Si quis per superbiam . . . conventus, qui per loca, & basilicas Sanctorum Martyrum fiunt, accusaverit, vel etiam oblationes, quæ ibidem celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriasque Sanctorum contemnendas putaverit, anathema sit.* Eodem anathema configuntur Calvinistæ ab Ecclesia Græca præsenti (quamvis Schismate a Latina divulsa) in Conciliis Constantinopolitano, *anno* 1642. & Jerosolymitano, *anno* 1672. contra Cyrillum Lucari congregatis.

§. III.

Pro Resolutione Secunda Partis quædam præmittuntur.

XI. QUia Acatholici cum Calvino Catholicæ Ecclesiæ imponunt, eamque calumniose traducunt, quasi cultum soli Deo debitum Sanctis, & Martyribus impendat, ideo ut calumnia detersa appareat veritas, distinctius hic examinabimus.

XII. Est ergo primo loco observandum, quod honor, cultus, adoratio cum ex S. Thom. 2. 2. *q.* 103. *art.* 1. sit testificatio quædam de excellentia alterius, tres actus complectitur. Primo, actum intellectus, quo aliquis excellentiam alterius apprehendit. Secundo, actum voluntatis, seu motum cordis, quo ad excellentiam apprehensam interius inclinamur, & volumus, aliquid facere actu, sive interiore, sive exteriore in protestationem talis excellentiæ, & nostræ subjectionis. Tertio, actum exteriorem, quo in testificationem excellentiæ caput inclinamus, procumbimus, vel genuflectimus, sive signum venerationis, & subjectionis ostendimus. Ex quibus actibus primus potest esse sine veneratione; potest enim quis apprehendere mente excellentiam alterius, & nullo actu voluntatis erga illam moveri. Tertius potest esse etiam cum irrisione, quemadmodum milites genuflectentes ante Jesum illudebant ei. Secundus est maxime proprius, & essentialis adorationi.

XIII. Secundo loco observo, quod triplex est excellentia; nimirum divina, & infinita, cui respondet prima species cultus, qui a Theologis vocatur *Latria*. Secunda est excellentia humana, seu naturalis, quæ consistit in humanis virtutibus naturalibus, sive speculativis, sive moralibus, in dignitatibus, gradibus &c. Cui respondet secunda species cultus, & observantiæ, qualis est civilis, & politica: quæ tamen in varias species subdividitur. Nam alius honor debetur patri, alius principi, alius præceptori, alius sapienti, alius viro probo. Tertia est excellentia quædam media inferior quidem divina, sed humana, & naturali superior, qualis est gratia, & gloria Sanctorum: ista enim cum sint dona supernaturalia, quæ hominem maxime quantum fieri potest Deo conjungunt, & eum elevant supra excellentiam pure humanam, participationem aliquam divinæ excellentiæ ei communicando. Et huic respondet tertia species cultus, quam Theologi vocant *Duliam*. Et quia inter cæteras creaturas humanitas Christi, si seorsim consideretur, singulariter excellit ob unionem ad Verbum in persona: & similiter B. Virgo, ut Mater Filii Dei ita excellit alios Sanctos, ut dici possit exaltata super choros Angelorum, & Domina, ac Regina nostra: ideo Theologi hanc tertiam speciem, quam vocant Duliam dividunt in *Duliam*, & *Hyperduliam*, idest *super duliam* supra speciem cultus, qui debetur aliis Sanctis, infra tamen illum, qui Deo debetur.

Hinc sequitur primo. Has tres adorationis species non esse univocas, sed analogas. Cum enim excellentia non dicatur univoce de excellentia Dei, & creaturarum, nec cultus, qui debetur ob excellentiam, potest univoce dici de cultu Dei, & creaturarum.

XIV. Tertio loco observo, has species cultus quantum ad actus interiores optime distingui. Nam prima species, hoc est *Latria* est quædam summa voluntatis prostratio, & inclinatio ex apprehensione Dei, ut primi principii, & ultimi omnium finis atque adeo summi boni; & hic cultus soli Deo convenit. —— Secunda species, nempe cultus civilis est inclinatio voluntatis longe minor orta ex apprehensione certa alicujus humanæ excellentiæ. —— Tertia species est quædam inclinatio voluntatis quasi media ex apprehensione excellentiæ plus quidem, quam humanæ, minus autem, quam divinæ.

Sed quantum ad actus exteriores non est facile cultus, seu adorationis species distinguere. Nam excepto sacrificio, & quæ ad illud referuntur, ut templis, altaribus, & Sacerdotibus, hæc enim Deus sibi soli reservavit, ut Augustinus docet, *l.* 10. *de Civitate Dei, c.* 4. & *l.* 20. *contra Faustum, cap.* 21. & ex eo S. Thom. 2. 2. *q.* 85. *art.* 2. *ad* 3. ex aliis actibus exterioribus cultus seu adorationis non potest evidenter colligi, an aliquis cultum Deo tribuat, an creaturæ excellentia quadam eminenti. Nam Abraham eodem actu incurvationis usque ad terram adoravit Deum, *Genes.* 17. *v.* 3. & 17. & Angelos, *Gen.* 18. *v.* 2. & homines, *Gen.* 23. *v.* 12. Moyses adoravit Jethro, *Exod.* 18. *v.* 7. Miphiboset & David, 2. *Reg.* 9. *v.* 8. Cujus ergo speciei sit exterior adoratio ex animo, & interna subjectione pensandum est.

De hoc audiendus est S. Thom. 2. 2. *q.* 84. *art.* 2. *ad* 1. ubi ait: *Deo debetur reverentia propter ejus excellentiam, qua aliquibus creaturis communicatur, non secundum æqualitatem, sed secundum quamdam participationem. Et ideo alia veneratione veneramur Deum, quod pertinet ad patriam, & alia veneratione quasdam excellentes creaturas, quod pertinet ad duliam . . . . Et quia ea, quæ exterius aguntur, signa sunt interioris reverentiæ, quædam exteriora ad reverentiam pertinentia exhibentur excellentibus creaturis, inter quæ maximum est adoratio: sed aliquid est, quod soli Deo exhibetur, scilicet sacrificium. Unde Augustinus, dicit in* 10. *de Civit. Dei* (cap. 4.) Multa de cultu divino usurpata sunt, quæ honoribus deferuntur humanis, sive humilitate nimia; sive adulatione pestifera: ita tamen, ut quibus ea deferuntur homines haberentur, qui dicuntur colendi, & venerandi, si autem multum eis additur, & adorandi. Quis vero sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deum, aut scivit, aut putavit, aut finxit? *Secundum reverentiam ergo, qua creaturæ excellenti debetur, Nathan adoravit David: secundum autem reverentiam, qua debetur Deo, Mardochæus noluit adorare Aman*, timens, ne honorem Dei transferret ad hominem, *ut dicitur Hester* 3. *Et similiter secundum reverentiam debitam creaturæ excellenti, Abraham adoravit Angelos, & etiam Josue, ut legitur Josue* 5. *Quamvis possint intelligi, quod adoraverint adoratione Latriæ Deum, qui in pero sono Angeli apparebat, & loquebatur. Secundum autem reverentiam, qua debetur Deo prohibetur est Joannes Angelum adorare Apoc. ultimo. Tum ad ostendendum dignitatem hominis, quam adeptus est per Christum, ut Angelis æquetur, unde ibi subditur*, conservus tuus sum, & fratrum tuorum. *Tum etiam ad excludendam idololatriæ occasionem, unde subditur*, Deum adora. Ex hac ergo S. Thomæ doctrina confirmatur, quod unico excepto sacrificio, nullus sit actus exterior, quo exhibetur cultus Deo debitus, qui ex sua natura, & præcise ab intentione illum exhibentis, etiam aliquando, & sæpe non applicetur hominibus.

XV. Eadem ratione observo quarto. Cum S. August. *lib.* 10. *de Civit. Dei, cap.* 1. Quod nullum sit nomen in S. Scriptura, quod ex sua propria significatione sit impositum ad exprimendum cultum soli Deo debitum. Hoc enim nomen *Latria*, quo utimur ad significandum Dei cultum, & istud *Dulia*, quo significare intendimus cultum debitum hominibus, ex vi etymologiæ idem significant, nempe, *servitutem*, quamvis ex usu inter Christianos introducto *Latria* pro solo cultu Dei usurpatur. Ita S. Augustinus loco citato, dicens: *Latrium quippe nostri, ubicumque Sanctarum scripturarum positum est, interpretati sunt servitutem; sed ea servitus, qua debetur hominibus, secundum quam præcipit Apostolus, servos Dominis suis subditos esse debere, alio nomine græce nuncupari solet. Latria vero secundum consuetudinem, qua locuti sunt, qui nobis, divina eloquia condiderunt, aut semper, aut tam frequenter, ut pene semper, ea dicitur servitus, qua pertinet ad colendum Deum.*

Inde infert, *quod si tantummodo cultus ipse dicatur, non soli Deo deberi videtur: dicimur enim colere etiam homines, quos honorifica, vel recordatione, vel præsentia frequentamus. Nec solum ea quibus nos religiosa humilitate subjicimus, sed quædam etiam, quæ subjecta sunt nobis, coli perhibentur. Nam ex hoc verbo, & agricola, & coloni, & incolæ vocantur, & ipsos Deos, non ob aliud appellant Cœlicolas, nisi quod Cœlum colant, non utique venerando, sed inhabitando.* Unde concludit: *Ac per hoc cultum quidem non deberi nisi Deo propria quadam notione verbi hujus, omnino verissimum est; sed quia & aliarum rerum dicitur cultus, ideo latine uno verbo significari cultus Deo debitus non potest.*

XVI. Similiter de hoc nomine *Religio* dicit ibidem: *Nam & ipsa Religio, quamvis distinctius non quemlibet, sed Dei cultum significare videatur: unde isto nomine interpretati sunt nostri eam quæ Græce* Threskia *dicitur: tamen quia latina loquendi consuetudine, non imperitorum, verum etiam doctissimorum, & cognationibus humanis, atque affinitatibus, & quibuscumque necessitudinibus dicitur exhibenda Religio; non eo vocabulo videtur ambiguum, cum de cultu deitatis vertitur quæstio, ut fidenter dicere valeamus, religionem non esse nisi Dei cultum*, & tandem concludit: *Qua itaque* Latria *græce nuncupatur; & latine interpretatur* servitus, *sed ea qua colimus Deum; vel quæ* Threskia *græce, latine autem* Religio *dicitur, sed ea qua nobis est erga Deum: vel quam illi* Theosebiam, *nos vero non uno verbo exprimere, sed Dei cultum possumus appellare, hanc ei tantum Deo deberi dicimus, qui verus est Deus, facitque suos cultores Deos.*

Hæc fusius proponere, æquum duxi, ut prudens lector agnoscat, quænam esset temporibus S. Augustini Ecclesiæ Catholicæ doctrina, & quam infirma sit Calvini, & suorum illatio, qua, ex quo Ecclesia catholica præsens aliquem cultum non mere civilem præstat Martyribus, cæterisque Sanctis in Cælo regnantibus, inferunt, eos colere ut Deos, & cultu soli Deo debito, & consequenter idololatriæ crimen incurrere. Quare

§. IV.

Resolvitur Secunda Pars.

XVII. DIco. Angeli, & homines Sancti colendi sunt, cultu quidem minori divino, sed majori civili, & mere humano. Tres habet partes hæc assertio. Prior probatur. Nam cultus est honor alicui debitus propter excellentiam: qua ratione cultu aliquo, & honore veneramur, non solum Regem, ac Principem, sed quotquot in ejus aula excellenti aliqua dignitate super nos fulgent: sed Angeli, & homines Sancti cum Christo regnantes in aula cælesti excellenti dignitate fulgent supra viventes in hoc mundo, ergo &c. & licet non detrahitur, nec fit injuria Regi, aut Principi, ex hoc quod aliis infra ipsum, cultum, & honorem exhibeamus, sed potius in illis ipsam regiam majestatem, quæ illis tribuit excellentiam, veneramur: ita dum veneramur Sanctos, tantum abest, ut detrahamus honori Deo debito, quin potius Deum, qui faciendo illos Sanctos, divinitatis suæ per gratiam, & gloriam fecit illos participes, in Sanctis colimus, & veneramur, qui verus Deus est, facitque suos cultores Deos, ut dicebam supra ex Augustino, per gratiam, nempe, non per naturam.

XVIII. Confirmo. Ex illo, Psalmi 98. *v.* 5. *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam Sanctum est*, vel ut alii interpretantur, *Sanctus est*. Nomine autem scabelli pedum ejus intelligunt plerique Arcam Testamenti. Nam 1. *Paralipomenon* 28. *v.* 2. dicit Salomon: *Cogitavi ut ædificarem Domum, in qua requiesceret arca fœderis Domini, & scabellum pedum Dei nostri*, quia super arcam erat propitiatorium quasi sedes Dei, quæ tenebatur manibus duorum Cherubin. Quare in eodem Psalmo, *v.* 1. dicitur: *Qui sedet super Cherubin*, & in Psalm. 131. vers. 7. *Introibimus in tabernaculum ejus, adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus.* Et statim subditur, *Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tua.* Unde Hieronymus, Epistola ad Marcellam testatur, ipsam Arcam coli solitam: *Venerabantur* (inquit) *quendam Judæ Sancta Sanctorum, quia ibi erant Cherubin, & Propitiatorium, & Arca Testamenti.* Immo tanto honore, ac veneratione volebat Deus Arcam fœderis haberi, ut *Josue* 3. *vers.* 4. jubeatur populus in itinere nunquam accedere prope Arcam ad spatium duorum millium cubitorum. & 1. *Reg.* 6. *vers.* 19. percusserit Dominus ex Bethsamitis qui Arcam sine debita reverentia viderunt, de populo septuaginta viros, & quinquaginta millia plebis; & similiter, 2. *Reg.* 6. *v.* 7. percussus fuerit Oza a Deo, cum Arcam retigisset, quod ei non licebat, sed solis Sacerdotibus; Ac demum propter honorem Arcæ nemo posset ingredi Sancta Sanctorum, ubi illa erat, nisi summus Pontifex semel in anno, ut ait Paulus, *Heb.* 9. Ex his ita discurro. Arca Dei creatura erat rationali valde inferior: & tamen quia scabellum pedum, & sedes Dei erat, supra quam certo modo requiescebat, Deus volebat, eam tanta veneratione, & dictum est, ab Israelitis haberi; ergo magis vult esse in honore Sanctos homines jam beatos, in quibus non in figura aut temporaliter, sed reipsa, & in æternum Deus ipse per gratiam, & gloriam requiescit, & qui non in ænigmate, sed facie ad faciem Deum videntes, Deum possident.

XIX. Secunda etiam prob. Nam si erat locus distinguendi cultum, & honorem debitum Arcæ, super quam sedebat Deus, a cultu debito ipsi Deo. Quæso, cur non erit locus distinguendi cultum debitum hominibus Sancti a cultu debito ipsi Deo? Si est diversus honor debitus throno in quo sedet Rex, & honor debitus Ministris, & amicis Regis, ac optimatibus regni, ab honore debito ipsi Regi, necesse est, ut sit diversus honor, & cultus, qui exhibetur Sanctis, & eo qui soli Deo exhibetur. Ita sane. Nam cultus, quem sanctis Angelis, & hominibus beatis exhibemus tantum distat a cultu soli Deo debito, quantum res creata, & finita distat a Creatore, & infinito. Deum ergo colimus, & adoramus tamquam creaturæ Creatorem, tamquam primum omnium principium, & ultimum omnium finem, ex quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia, eique soli in contestationem nostræ servitutis offerimus sacrificia, ædificamus templa, & erigimus altaria. Creaturas vero rationales quantumcumque sanctas, & beatas colimus, ut vero Deo uni, & trino in gloria famulantes, & quia stant coram Deo, ejus visione fruuntur, ac nobis charitate sunt conjuncti, suis intercessionibus per Christi merita nos adjuvent. Hæc est doctrina Ecclesiæ catholicæ de cultu Sanctorum, qui quam diversus sit a cultu Dei, nemo non videt.

XX. Tertia pars, nempe, cultum istum Sanctorum esse distinctum a mere civili, & humano, probatur ex causa, ob quam talis cultus, seu veneratio exhibetur, nempe, excellentia: hæc enim non ex quadam civili, & politica reverentia eis exhibetur, ut exhibetur hominibus in dignitate aliqua humana excellentibus, sed eis exhibetur ex sanctitate, & donis supernaturalibus, quibus a Deo sunt donati. Unde quamvis dici non debeat cultus religiosus in illo rigore, quo religio solum Deum spectat, & a Græcis vocatur *Theosebia*: dici tamen potest in aliquo sensu religiosus, seu bonus cultus, quo sensu a Græcis religio *Eusebia* vocatur, ut distinguitur contra civilem, & profanum honorem hominibus ob excellentiam naturalem, vel civilem debitum. Ut enim superius ex S. Aug. *lib.* 10. *de Civit. Dei, cap.* 1. dictum est, Religionis nomen non ad cultum solius Dei restringitur, sed etiam ad necessitudines humanas extenditur: quanto ergo magis ad reverentiam erga Sanctos ostendi debet? Quapropter ut supra notavimus S. Aug. lib. 20. contra Faustum, c. 21. *Populus Christianus* (inquit) *memorias martyrum religiosa solemnitate concelebrat*: & inferius cultum Sanctorum satis distinguit a cultu Deo debito, quem *Latria* vocat, & a cultu civili, qui consanguineis, & honoratis viris debetur, dicens: *Colimus ergo Martyres eo cultu dilectionis, & societatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad talem pro evangelica veritate passionem paratum esse sentimus. Sed illos tanto devotius, quanto securius post certamina superata &c.* Sanctos autem homines adhuc viventes paratos ad martyrium cultu aliquomodo religioso colebant veteres, ut apud Cyprianum legere est, non mere civili. Unde ab eodem S. Aug. *l. de cura pro mort. c.* 4. Religionem aliquam esse dicit corpora mortuorum sepelire, & magis in memoriis Martyrum: *Quoniam si nonnulla religio est, ut sepeliantur, non potest nulla esse, quando ubi sepeliantur attenditur.*

XXI. Noto tamen pro complemento, quod esto absolute dici possit Sanctos *adorari*, cum in Scriptura sæpe homines adorari dicantur; Attamen, quia verbum adorare communiter a Patribus, & Theologis pro cultu divino, sicut & Latriæ nomen usurpatur, potius crediderim cum agitur de cultu Sanctorum, loco *adorare* dicere *colere*, aut *venerari*. Unde observo, Tridentinum, *Sess.* 25. in decreto de hac materia titulum præfigere: *De invocatione, & veneratione Sanctorum*, ac nomine *venerationis* semper uti, nunquam vero *adorationis*.

§. V.

Acatholicorum objecta contra utramque partem.

XXII. PRimo, objicit Calvinus. Duplex est cultus, unus civilis, quo honoramus homines excellentes, quo in scripturis multi homines dicuntur adorati, & etiam Angeli: alter religionis, & hic convenit soli Deo: sed Angelis, & Sanctis non possumus exhibere cultum civilem, quia nobiscum civiliter non versantur, nec religionis, quia religio est cultus Dei; ergo &c.

Confir. si cultus aliquis religionis Sanctis debetur, certe *Dulia*, non *Latria*. Sed ineptum est dicere Sanctos coli, & non latria. Nam cum latria significet cultum, colere sine latria est colere sine cultu. Deinde plus est *Dulevin*, quam *Latrevin*. Nam *Dulevin* est servire, *Latrevin* est colere: minus autem est colere, quam servire; colimus enim pares, ut amicos, & collegas, quibus tamen non servimus, sed solis Dominis.

XXIII. Resp. neg. maj. pro secunda parte: ut enim diximus, datur alter cultus tertius, qui religiosus dici potest, etsi non sit actus primarius, & elicitus a religione, sed secundarius, & quasi ab ea imperatus, & talis est cultus, quem exhibemus Sanctis.

Ad confir. Ex dictis respondeo, duliam non esse plus, quam latriam. Nam secundum profanos auctores ex vi etymologiæ idem significat, nempe, servitutem: secundum autem Scripturæ, & Ecclesiæ usum, longe major est latria quam dulia; latria enim non est quilibet cultus, sed cultus summæ servitutis, dulia est cultus, qui a quolibet inferiori exhibetur alicui excellenti, ut ejus ope adjuvetur. Unde colere sine latria, non est colere sine cultu, sed colere sine tali cultu, nam S. Augustinus, qui non erat ineptus, *l.* 20. *contra Faustum, c.* 21. citato dicit, Sanctos coli, & non latria.

XXXIV. Neque dicas, nos non esse servos Sanctorum, sed conservos: ergo cum dulia dicat cultum per modum alicujus servitutis, hac non possumus Sanctos colere. Unde August. *q.* 94. *in Exodum*, dicit: *Dulia debetur Deo tamquam Domino. Latria vero nonnisi Deo tamquam Deo.*

Respondeo, non esse conservos Sanctorum relate ad Deum supremum Dominum, cujus Sancti, & nos, imo omnis creatura ut primo principio, & ultimo fini famulatur: at comparati ad invicem nos viventes in terris dici possumus aliquomodo servi Angelorum, & Beatorum in Cælis, quatenus illi nos movent, & juvant ad bene operandum exemplo suo, & intercessione apud Deum: ideoque eorum servi dicimur veneratione, & obsequio. Unde S. Paulinus, *Carmine* 1. *de S. Felice* eum sic precatur.

O Pater, o Domine, indignis licet, annue servis

Et Carmine 3. ad eumdem

..... ut cum sedula cura
Servitium nostrum longe tibi panderit ævo.

Au-

Augustinus autem potius est pro nobis. Nam ex eo quod ait, latriam dari Deo, ut Deus est, duliam vero eidem ut Dominus est, colligitur, latriam non posse communicari creaturæ, quia Deus unus est: at duliam posse communicari creaturæ, quia multi sunt vere & proprie Domini. Quamquam interim fatemur, duliam, qua colitur Deus esse duliam per excellentiam, cum qua solum analogice convenit dulia, qua coluntur Sancti.

XXV. Hinc respondetur ad loca, quæ ex Scripturis affert idem Calvinus: ut illud Deuter. 6. v. 13. *Dominum Deum tuum timebis, & illi soli servies*, quo Christus contra Diabolum usus fuit, dicens: *Scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies* (Matth. 4. v. 10.) Illud 1. ad Timoth. 1. v. 17. *Soli Deo honor & gloria*. Illud Galat. 4. v. 8. *Iis qui natura non sunt dii, serviebatis*.

Ad hæc enim, & alia similia dico, ea loqui de adoratione, & servitute, quæ soli Deo debetur, hæc enim nulli a Deo exhibenda est; hunc autem esse verum sensum, patet ex contextibus, non autem de veneratione, aut servitute quacumque. Unde S. August. quæst. 61. in Genes. *Quæritur* (inquit) *quomodo scriptum sit*, Dominum Deum adorabis, & illi soli servies, *cum Abraham sic honoraverit populum quemdam gentium* (Genes. 23. v. 7.) *ut etiam adoraret. Sed Animadvertendum est in eodem præcepto non dictum*, Dominum Deum tuum solum adorabis, *sicut dictum est*, & illi soli servies, *quod est Græce* latreusis: *Talis enim servitus non nisi Deo debetur. Unde damnantur idololatræ, idest, ejusmodi servitutem exhibentes idolis, quæ debetur Deo. Nec moveat, quod alio loco in quadam Scriptura* (Apocal. 19. v. 10.) *prohibet Angelus hominem adorare se, & monet ut Dominus potius adoretur. Talis enim apparuerat Angelus, ut pro Deo posset adorari: & ideo fuerat corrigendus adorator*.

Nec etiam per hoc quod dicatur soli Deo serviendum esse, excludenda est quæcumque servitus alteri a Deo, sed solum præcipitur quod ea servitus quæ præstari debet Deo, nulli alteri qui non sit Deus præstetur. Nam hoc præcepto non obstante dicit Isaac Jacob, Genes. 27. v. 29. *Serviant tibi populi, & adorent te tribus: esto Dominus fratrum tuorum*. Unde sic instio. Solus Deus dicitur Dominus, & tamen alii præter Deum sunt Domini. Soli Deo honor, & tamen alii præter Deum sunt honorandi; ergo præfati, verbis non prohibetur quin alii a Deo absolute serviatur aut honor exhibeatur, sed solum ne ea servitute, qua servitur Deo, alteri serviatur, & ne honore Deo debito, alter honoretur.

XXVI. Scio, Calvinum, & alios velle nos servitutem, honorem, & cultum præstare Sanctis eo modo, quo Gentiles suis diis. —— Sed miror, cur eos non pudeat, ut nos Catholicos impugnent, ad castra Ethnicorum, & Manichæorum transire, his enim armis veteres Christianos ob cultum, quem martyribus exhibebant, insectabantur, ut supra observavi, §. 2. & respondi maxime ex Aug. *l.* 20. *contra Faustum*, *c.* 21. ubi præter superius relata verba hæc habet: *At illo cultu, qui Græce* latria *dicitur, Latine uno verbo dici non potest, cum sit quidam proprie divinitati debita servitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificii, unde idololatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent, nullo modo tale aliquid offerimus aut offerendum præcipimus, vel cuiquam Martyri, vel cuiquam sanctæ animæ, vel cuiquam Angelo: & quisquis in hunc errorem delabitur, corripitur per sanam doctrinam, sive ut corrigatur, sive ut caveatur. Etiam ipsi enim Sancti, vel homines, vel Angeli exhiberi sibi nolunt, quod uni Deo deberi norunt. Apparuit hoc in Paulo, & Barnaba, cum commoti miraculis, quæ per eos facta sunt Lycaones, tamquam Diis immolare voluerunt, conscissis enim vestimentis suis, confitentes, & perfundentes se Deos non esse, ista sibi fieri vetuerunt. Apparuit, & in Angelis, sicut in Apocalypsi legimus Angelum se adorari prohibentem, ac dicentem adoratori suo, conservus tuus sum, & fratrum tuorum*. Similia habet enarrat. *in Ps.* 96. Hæc erat doctrina catholica ætate Augustini, & ita eam calumniantibus respondebat. Eadem est doctrina catholica Romana in præsens, & hac responsione novis Manichæis occurrit.

XXVII. Secundo, objiciunt, & instant. Vos Romanenses sacrificia offertis etiam Sanctis, & Angelis. Nam in Missalibus vestris leguntur Missæ de Sanctis: sed per nos Missa est sacrificium; ergo Sanctis sacrificatis, eosque ut Deos, seu idola colitis.

XXVIII. Respondeo, hanc instantiam in officina Manichæorum elaboratam esse, & Augustino objectam, quam ipse, *l.* 20. *contra Faustum*, *c.* 21. retundit constanter asserendo, nos sacrificia offerre, non martyribus, sed uni Deo Martyrum, & nostro, quamvis in memoriis Martyrum, ut eorum orationibus adjuvemur, eorumque intercessione, ac meritis, acceptabile fiat Deo sacrificium nostrum. Hoc idem docet, *lib.* 8. *de Civit. Dei*, *cap.* 27. sequentibus vesbis: *Nec ramen nos eisdem Martyribus templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia constituimus; quoniam non ipsi, sed Deus eorum, nobis est Deus. Honoramus sane memorias eorum, tamquam Sanctorum hominum Dei ..... Quis autem audivit aliquando fidelium stantem Sacerdotem ad altare, etiam super Sanctum corpus Martyris, ad Dei honorem, cultumque constructum, dicere in precibus*, offero tibi Sacrificium Petre, & Paule, vel Cypriane: *Cum apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos & homines, & Martyres fecit, & Sanctis suis Angelis cælesti honore fociavit, ut ea celebritate, & Deo vero de illorum victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum, atque palmarum eodem invocato in auxilium ex illorum memoria renovatione adhortemur*. Et de illis qui eo tempore ad memorias Martyrum epulas deferebant (quamvis hoc a Christianis meliorbus afferat non fieri) dicit hoc facere, quia *Sanctificari eos volunt per merita Martyrum in nomine Domini Martyrum. Non autem esse ipsa sacrificia Martyrum novit, qui novit unum, quod etiam illis offertur, sacrificium Christianorum*. Eadem nos dicimus Lutherano, aut Calvinistæ: nos in Missa non offerimus sacrificium martyribus, aut Sanctis, sed uni Deo Martyrum Sanctorum, & nostro. Audivit enim umquam Sacerdotem stantem ad altare dicere *Offero tibi Dominico, Francisco, Antonio*? Facimus quidem in Missa memoriam Sanctorum, ut ad eorum imitationem excitemur, ut eorum precibus, ac intercessione eorum gloriæ consociemur, gratias agimus Deo, qui eos fecit Sanctos; sed oblationem, & Sacrificium soli Deo ipsorum, & nostro facimus. Alias omitto calumnias, quas plus Lector ex dictis poterit dissipare.

DUBIUM II.

Qualis Cultus debeatur humanitati Christi, & Beatæ Mariæ Virgini.

§. I.

De humanitate Christi.

I. Deo. Humanitas Christi adoranda est adoratione latriæ: probo. Ut enim docet S. Thom. 3. *part. quæst.* 25. *art.* 1. & 2. Honor seu adoratio: *Proprie exhibetur rei subsistenti: non enim dicitur quod manus hominis honoretur, sed quod homo honoretur. Et si quandoque contingat, quod dicatur honorari manus, vel pes alicujus, hoc non dicitur ea ratione, quod hujusmodi partes per se honoretur, sed quia in istis partibus honoratur totum. Per quem etiam modum aliquis homo potest honorari in aliquo exteriori, puta in veste, aut in imagine, aut in nuntio*. Ergo cum in Christo sit una tantum persona divinæ, & humanæ naturæ, & una hypostasis, unum suppositum, & hoc divinum, cui debetur adoratio latriæ, fit, ut adoratio humanitatis Christi sit adoratio personæ divinæ, & proinde latriæ; adeo ut dividere adorationes, esset dividere in Christo personas, & supposita, & consentire hæresi Nestorii, qui sicut in Christo duas distinguebat personas; ita consequenter distinguebat in eo duas adorationes, negans Christum hominem adorari eadem adoratione, qua adoratur Verbum. —— Hoc sic confirmo. Nam sic adorare humanitatem Christi secundum proprietatem sermonis, non aliud est, quam adorare Dei Verbum carnem factum; humanatum, incarnatum: sed adoratio cum exhibeatur divinæ Personæ, est illa ipsa, quæ Deo debetur, ac proinde unica, eaque summa, idest latria; ergo &c.

II. Quare simpliciter dicendum est, carnem, & animam Christi, sicut & membra corporis ejus adoranda esse adoratione latriæ, quæ quidem eis debetur ratione hypostasis Verbi, cujus sunt, & a qua, & in qua sustentantur, & quæ est proprius adorationis terminus. Fuit hæc doctrina tamquam certa a Patribus quovis seculo tradita. Athanasius, Epistola ad Adelphium: *Itaque* (inquit de carne Christi) *rem creatam non adoramus: absit. Ethnicorum enim, & Arianorum est hujusmodi error. Sed rerum creatarum Dominum carnem factum, Dei verbum adoramus. Etsi enim ipsa caro seorsum spectata pars sit rerum creatarum, attamen Dei facta est corpus. Neque vero hujusmodi corpus a Verbo dividentes adoramus, neque cum Verbum volumus adorare, ipsum a carne removemus, sed, ut superius diximus, hæc*, Verbum caro factum est, *non ignorantes, idem Verbum in carne existens, Deum agnoscimus. Quis ergo adeo demens sit, ut Domino dicat, recede a corpore, ut te adorem*? Vel quis *eo devenit impietatis, ut cum insanis Judæis, eidem propter corpus dicat*: Quare tu homo cum sis, facis te ipsum Deum? *Atqui talis non fuit leprosus ille, Deum enim in corpore existentem adoravit &c.*

III. S. item August. *in Ps.* 98. Verba illa: *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam Sanctum est*, de carne Christi scabelli pedum ejus nomine intelligens, & de ea loquens adoratione, de qua dictum est, *Dominum Deum tuum adorabis*, ait: *Nemo illam carnem manducat, nisi prius adoraverit .... Cum te inclinas, atque prosternis, non quasi terram intuearis, sed illum Sanctum, cujus pedum scabellum est quod adoras: Propter ipsum enim adoras &c.*

Hanc veritatem contra Nestorium Synodus Ephesina, *Cap.* 8. definivit his verbis: *Si quis audet dicere, assumptum hominem coadorari cum Deo Verbo oportere, & connuncupari Deum tamquam alterum cum altero .... & non magis, una reverentia venerabitur Emmanuel, unamque ei glorificationem dependit, juxta quod Verbum caro factum est, Anathema sit*. Et Concilium Constantinopol. II. Generale V. Can. 9. *Si quis* (inquit) *in duabus naturis adorari dicit Christum, ex quo duæ adorationes introducuntur .... Sed non una adoratione Deum Verbum incarnatum cum propria ejus carne adorat, sicut ab initio Dei Ecclesia traditum est, talis anathema sit*. —— Idem confirmat S. Jo: Damasc. *lib.* 3. *fidei*, *cap.* 8. dicens: *Unus Christus, Deus perfectus, & Homo perfectus, cui unam, eamdemque adorationem cum Patre, & Spiritu, non exclusa immaculata ejus carne, adhibimus. Neque enim adorandam esse carnem ejus negamus: quippe qua adoratur in una Verbi Persona, quæ quidem ipsi persona, & hypostasis facta est. Qua in re non creaturæ servimus; non enim illam, ceu nudam carnem adoramus, sed velut divinitati unitam, & quia duæ ipsius naturæ ad unam Dei Verbi personam reducuntur, unamque subsistentiam. Carbonem tangere ob ignem cum ligno conjunctum vereor. Ambas Christi naturas ob unitam carnis divinitatem adoro*. Hoc repetit, *lib.* 4. *cap.* 3. utens exemplo purpuræ, quæ ut simplex purpura calcatur, postquam vero in regium indumentum assumpta est, honore afficitur; & simplicis ligni, quod per se tangi potest, sed ob adjunctum ignem nec propius adiri, nec tangi potest. Concludens: *Non quod ea ligni natura sit, ut propiorem ad se accessum non ferat; sed quod jam carbo sit, seu lignum accensum; Ad eumdem quoque modum caro suapte quidem natura nequaquam est adoranda, sed cum in Verbo incarnato adoratur, non quidem propter se ipsam, sed propter Deum Verbum, quod secundum hypostasim ipsi copulatum est*.

IV. Ex his observat S. Thom. 3. *part. quæst.* 25. *art.* 1. & 2. citatis, quod cum in honore adorationis considerari possit, & is cui honor exhibetur, & causa honoris; & licet honor semper exhibeatur rei subsistenti, causa tamen honoris possit esse aliquid non subsistens, propter quod honoratur persona, cui illud inest, ideo, *art.* 2. ibi dicit: *Adoratio igitur humanitatis Christi dupliciter potest intelligi. Uno modo ut sic ejus sicut rei adorata. Et sic adorare carnem Christi nihil est aliud, quam adorare Verbum Dei incarnatum, sicut adorare vestem Regis nihil est aliud, quam adorare regem vestitum. Et secundum hoc adoratio humanitatis Christi est adoratio latriæ. Alio modo potest intelligi adoratio humanitatis Christi, qua fit ratione humanitatis Christi perficta omni munere gratiarum; & sic adoratio humanitatis Christi non est adoratio latriæ, sed adoratio duliæ*. Quæ tamen doctrina non sic est intelligenda, ut possit re ipsa dividi adoratio, & adorari Christi humanitas adoratione duliæ, & non latriæ, sed quod licet Christi humanitas semper sit adoranda adoratione latriæ, causa tamen hujus adorationis non convenit humanitati ex sua præcise excellentia, sed unice ab unione cum Verbo; ita ut si præcisive a Verbo consideraretur secundum cætera dona creata, quibus ornatur, ei latriæ adoratio non competeret. Et hanc esse suam mentem declarat Sanctus Doctor ibi *ad* 1. ubi respondens cuidam Glossæ: *Glossa* (inquit) *illa non est sic intelligenda, quasi seorsim adoretur caro Christi ob ejus divinitatem, hoc enim posset contingere solum hoc modo, si esset alia hypostasis Dei, & hominis. Sed quia ut Damascenus dicit* (lib. 4. fidei, cap. 3. secundum versionem novissimam) ipsius caro suapte quidem natura, si subtili quadam consideratione id quod visibile est, ab eo quod ratione tantum intelligitur, distinxeris, nequaquam adoranda est, utpote creata: *Scilicet adoratione latriæ: Et tunc sic intellecta, ut separata a Dei Verbo deberetur sibi adoratio duliæ, non cujuscumque, puta quæ communiter exhibetur aliis creaturis, sed cujusdam excellentioris, quam hyperduliam vocant*. Ita sese explicat S. Thomas.

V. Sed dices primo. Alia est operatio divinæ, & humanæ naturæ, ut contra Monothelitas credit Ecclesia; ergo alio honore veneranda est Christi humanitas, & alio ejus divinitas, quia honor est præmium actus virtutis.

Respondeo cum S. Thoma, *quæst.* 25. citata, *art.* 1. *ad* 2. nego conf. Quia *Operatio non est, quæ honoratur, sed ratio honoris. Et ideo per hoc quod in Christo sunt duæ operationes, non ostenditur, quod sint duæ adorationes, sed duæ adorationis causæ*. Unde (ut dicit in Corp. ejusdem art.) *Si in uno homine sunt plures causæ honoris, sicut prælatio, scientia, & virtus, erit quidem illius hominis unus honor ex parte ejus qui honoratur, plures tamen secundum causas honoris: homo enim est qui honoratur, & propter scientiam, & propter virtutem*.

VI. Dices secundo. Humana natura in Christo, ejusque partes, quamvis conjunctæ Verbo divino conditionem creaturæ non excedunt; ergo non sunt adorandæ adoratione eadem cum ea, qua Deus adoratur cum scriptum sit: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies*.

Respondeo nego conf. Cum enim humana natura Christi subsistat in persona divina, & honor proprie in personam terminetur, dum adoratur Christi humanitas, adoratio non tendit in creaturam, sed in Creatorem, cujus est illa humanitas. Unde sicut honor debetur Regi quacumque veste induto: ita una adoratio debetur Deo in quacumque natura assumpta, quia in ea semper adoratur Creator, nec creaturæ servimus, sed Creatori, ut supra dictum est ex Damasceno, *lib.* 3. *Fid. cap.* 8.

§. II.

De B. Virgine Dei Matre.

VII. Honori debito Dei Matri, Hæreticorum aliqui nimium dedere, alii nimium detraxere. Nimium dedere *Collyridiani*, qui teste Epiphanio, *Hæres.* 79. quibusdam mulieribus auctoribus, stata quidam anni die collyridem, seu placentam panis Virgini Mariæ offerebant in sacrificium, eam ut Deam colentes, cum ex dictis sacrificium soli Deo offerri possit. Nimium vero eidem detraxere alii hæretici dicti: *Antidico-Mariani*, seu *Antimariani*, qui teste eodem Epiphanio, *Hæres.* 77. & 78. & Augustino, *Hæres.* 56. eam omni honore, etiam prærogativa virginitatis perpetuæ spoliabant. Ad hoc ex parte accedunt moderni Sectarii, qui esto perpetuam virginitatem ei non audeant eripere, de honore tamen ei debito exiliter sentiunt, & Ecclesiam catholicam carpunt, quod cultum excedentem, ac soli Deo proprium B. Virgini tribuat. Attamen

VIII. Dico. B. Virgini Matri Dei debetur cultus, non quidem latriæ, sed hyperduliæ, seu major cultu, quem cæteris Sanctis, & Angelis exhibemus. Prob. autem prima pars. Nulli creaturæ, quæ per se sit capax cultus, debetur adoratio latriæ, quæ soli Deo debetur, sed B. Virgo est creatura, & cum sit creatura rationalis subsistens est per se capax cultus; ergo non debetur ei &c. Maj. ex dictis patet, ideo enim humanitati Christi adorationem latriæ concessimus, quia non propria adoratione eam adoramus, sed ea qua adoramus Verbum, in qua ipsa subsistit. —— Secunda etiam pars prob. Quia B. Virgo, etsi creatura, est tamen excellentissimis donis supra omnem aliam creaturam exornata, non solum quia Sanctissima, gratia plena, Spiritus Sancti sacrarium, & Verbi divini habitaculum, sed etiam quia Mater Dei, & Deo propinquissima.

IX. Totum hoc docet S. Th. tum *in* 3. *sent. dist.* 9. *q.* 1. *art.* 2. *quæstiunc.* 3. his verbis: *Cum beata Virgo sit per se quædam persona agens, ei debetur honor per se: Unde alia adoratione adoratur, quam filius ejus. Unde non potest adorari latria, sed dulia. Quia tamen non solum honoratur ratione sui, sed etiam ratione filii, & ut Mater Dei; ideo in quantum pertinet ad Christum honoratur hyperdulia*. Tum 3. p. q. 25. art. 2. *Quia latriæ solo Deo debetur, nulli creaturæ debetur latria, prout creaturam secundum se veneramur. Licet autem creatura insensibiles non sint capaces venerationis secundum se ipsas, creatura tamen rationalis est capax venerationis secundum se ipsam. Et ideo nulli pura creatura rationali debetur cultus latriæ: cum igitur Beata Virgo sit pura creatura rationalis, non debetur ei adoratio latriæ, sed solum veneratio duliæ: Eminentius tamen quam cæteris creaturis, in quantum ipsa est Mater Dei*.

X. Simili modo discurrens Epiphanius, *Hæres.* 79. contra Collyridianos: *Revera* (inquit) *Sanctum erat corpus Mariæ, non tamen Deus: revera virgo erat ipsa Virgo, & honorata, sed non ad adorationem nobis data, sed ipsa adorari cum, qui ex ipsa carne genitus est*. Ecce adorationem latriæ Mariæ non debitam. Et infra: *Eximium quidem est vas, sed mulier, & nihil a natura immutata; Verum, & intellectu, & sensu in honore honorata, velut corpora Sanctorum, & si quid amplius ad glorificationem dixerim. Postea enumeratis variis Sanctis, subjungit: Maria adhuc honoratior &c.* Ecce venerationem, & cultum duliæ majorem, quam cæteris Sanctis Mariæ debitum, & concludit; *Carnem induit Deus Verbum ex Sancta Virgine, non tamen ut adoretur Virgo, neque ut Deum hanc efficiat, non ut in nomine ipsius offeramus, non ut post tot secula mulieres Sacerdotes, ac sacrificulas offenderet*. Et tandem. *Sit in honore Mariæ: Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus adoretur*.

XI. Istum cultum duliæ quidem, sed cultu cæteris Sanctis debito excellentiorem, quovis seculo fuisse B. Mariæ tributum, testantur, tum liturgiæ SS. Jacobi, Basilii, Chrysostomi. Tum Patres, qui eam passim vocant *Deiparam*, inter quos Athanasius, Orat. 3. contra Arianos: *Reginam omnium, honoratiorem Cherubin, sanctiorem Seraphin, & nulla comparatione cæteris omnibus superius excellentibus gloriosiorem, spem Patrum, & gloriam prophetarum*. Ut Ephrem, *anno* 370. Orat. de Eduardibus Sanctissimæ Dei Matris; *Dignitatem terra* appellat Augustinus lib. 2. de Genesi contra Manichæos, cap. 24. *Cæli, & terræ mediatricem* vocat Epiphanius, *Hæres.* 79. Mitto sequentium seculorum Patres, quos veneratione plenos, dum de B. Virgine loquuntur, quisque reperiet.

XII. Sed dices primo contra primam partem. Idem honor est exhibendus matri regis, ac regi: Unde dicitur 3. Reg. 2. v. 19. *Quod positus est thronus matris regis, qui sedit ad dexteram ejus*. Sed Christo ejus Filio debetur honor latriæ, ergo & Mariæ matri ejus.

Dices secundo. Honor matris refertur ad filium: si ergo filius est latria adorandus, similiter & mater.

Tertio. Conjunctior est Christo mater ejus, quam crux: sed crux adoratur adoratione latriæ, ut dicetur; ergo &c.

XIII. Ad primum. Respondeo cum S. Thom. 3. p. q. 25. art. 5. citato ad 1. *Quod matri regis non debetur æqualis honor honori, qui debetur regi: debetur tamen ei quidam honor consimilis ratione cujusdam excellentiæ*. Et hoc significat auctoritas inducta. Addo quod mater regis terreni est capax ejus honoris, qui datur regi, si rex voluerit matrem eo honorare, ut de Salomone dicitur. Sed Maria Mater Dei, cum sit pura creatura, non est capax latriæ, qui est honor debitus filio ejus, qui est Deus. Imo Maria adorat Deum latria: ejusdem autem non est latriam exhibere, & recipere, sicut ejusdem non est creare, & creari. Unde S. Th. in 3. dist. 22. q. 3. art. 3. quæstiunc. 3. ad 3. *Quamvis* (inquit) *Beata Virgo sit super Angelos exaltata, non est tamen exaltata usque ad æqualitatem Dei, vel unionem in persona. Et ideo non dicitur sedere ad dexteram, sed adstare a dexteris, in quantum honor filii aliquo modo participative, non plenarie redundat in ipsam, in quantum dicitur Mater Dei, sed non Deus*.

XIV. Ad secundam instantiam. Respond. cum eodem S. Th. 3. p. q. 25. art. 5. ad 2. & in 3. dist. 9. q. 1. art. 2. quæstiunc. 3. ad. 1. *Quod honor matris refertur ad filium, non sicut ad subjectum, scilicet ut sit unus motus in matrem. & in Filium, sicut est in imaginibus; sed refertur in filium sicut in finem, quia propter filium mater honoratur*.

Ad tertium. Similiter dico cum eodem S. D. dicta q. 25. art. 5. ad 3. *Quod crux non est capax venerationis, prout in se consideratur* (ut dicetur) *sed B. Virgo secundum se ipsam est venerationis capax: & ideo non est similis ratio*.

XV. Con-

XV. Contra secundam partem blaterant Sectarii. Primo. Quia Epiphanius, *Hæres. 79.* dicit: *Mariam nemo adoret, non dico mulierem, sed neque virum; Deo debetur hoc mysterium.* Et infra *Maria Sancta, & honorata; ac non ad adorationem.* Et tandem *Maria in honore sit, Dominus adoretur.*

Secundo. Dicunt, cultum, quo veneramur Mariam, esse excedentem: vocamus enim eam: *Redempticem, Mediatricem. Avertetur a me ira Dei per te.* Quæ omnia Christo unico Redemptori, Mediatori, per quem unicum ira Dei aversa est a nobis, injuriosa sunt.

XVI. Sed inepte ne dicam impie falluntur. Nam *ad 1.* Qualis si mens Epiphanii constat ex dictis. Solum vult Mariam non debere adorari tamquam Deum æquali honore cum Deo, ut illam adorabant Collyridiani, contra quos agit: immo cum dicat *Maria in honore sit*, non negat ei cultum, sed solum cultum, qui soli Deo debetur, quod & nos dicimus.

Ad id quod secundo opponunt. Nos vocare interdum Mariam Redempticem, Mediatricem, per quam a nobis avertitur ira Dei, diverso tamen sensu ac Christum Filium ejus. Nam Christum vocamus, & credimus Redemptorem, Mediatorem immediate, quia sua auctoritate, & suis meritis nos Deo reconciliavit in sanguine suo. Mariam vero dicimus Redempticem, Mediatricem, Advocatam, solum quia genuit Redemptorem, & quia non pure suis meritis, sed per merita Christi a Deo Patre pro nobis obtineat, vel intercedat, quod Christo mediatori non præjudicat, sed eum potius extollit, quod nempe nihil sine ipso, nec nisi per ipsum quisquam a Deo obtinere possit.

Neque hoc nomen Mediatrix Sectarios offendere potest. Tum quia Epiphanius, quem ut vidimus tamquam sui patronum adducunt, *Serm. de Laudibus S. Deiparæ* eam tali nomine honorat, dicens: *Ipsa enim est Cœli, & terræ Mediatrix, qua unionem naturaliter peregit Beata Virgo, Columba pura, & Sponsa cælestis Maria, Calum, templum, & thronus divinitatis.* Quid clarius pro cultu excellentissimo duliæ tamen, quo Mariam veneramur? Mariam reparatricem in eo sensu vocamus, quo Augustinus, *Serm. 51.* (alias 63. *de diversis*) dicit: *Decipiendo homini propinatum est venenum per feminam: reparando homini propinatur salus per feminam.* Et Serm. 132. (alias 144. de tempore) *Quia per sexum femineum cecidit homo, per sexum femineum reparatus est homo.* Quod secundo seculo dixerat Irenæus, *lib. 5. contra Hæres. cap. 19.* ubi postquam Mariam vocavit Virginis Æva *Advocatam*, subjungit: *Et quemadmodum adstrictum est morti genus humanum per Virginem, salvatur per Virginem.*

Addo. Quod etiamsi diceremus (quod tamen nefas dicere existimamus) Mariam esse Redempticem, & Mediatricem, sicut Christum, non propterea ex hoc præcise divinum ei deferremus cultum. Nam Christus non est Redemptor, & Mediator secundum divinitatem, alioquin esset medium inter Deum, & homines, & consequenter minor Patre, quod sapit Arianismum, vel alia persona a persona Verbi, qui Nestorianismus error est. Igitur est mediator secundum humanitatem; quamvis autem Calvinus videatur oppositum docere ad Polonos contra Stankarum, eum tamen turpiter errare ostendi in vera Ecclesia, *Tom. 2. part. 2. art. 14. §. 7. n. 47.*

Accedit quod plures Catholici doctores docent, quod humanitas, si non esset verbo unita in persona, sed per se subsisteret, ac esset purus homo, adhuc tamen potuisset a Deo eligi, atque tanta gratia exornari, ut esset Redemptor, ac Mediator, sed tamen tunc non fuisset ita perfecta redemptio a supposito creato, sicut modo exhibita a persona divina in humana natura assumpta: Atqui tali redemptori, ac mediatori non daretur cultus latriæ soli Deo debitus; igitur ex quo Matri Dei tribuamus nomen Redempticis, ac Mediatricis pessime inferunt adversarii, nos ei tribuere honorem divinum.

Dicent etiam hoc nomen hyperduliæ esse novum —— Sed respondeo quod esto nomen esset novum, res tamen ad quam significandam Ecclesia hoc nomen usurpavit, nova non est. Nam etiam Ariani hoc nomen *Omousion* ut novum respuebant, sicut & Nestoriani nomen *Theotocon*, res tamen ad quam significandam Ecclesia instituerat, nova non erat.

DUBIUM III.

De Cultu debito Cruci Christi.

§. I.

Errores recensentur, & quædam præmittuntur.

I. PRimus Crucis Christi inimicus fuit Apostata Julianus. Is enim apud Cyrillum, *l. 6. contra Julianum pag. mihi* 194. ita improperabat Christianis: *At vos, infelicissimi homines, cum adorare, & colere solitis ancile, quod omnes nos servatur, æternæ urbis certissimum pignus cælitus delapsum, & a magno Jove, aut Marte patre demissum, crucis lignum adoratis, ejusque signa in fronte formatis, & vestibulis ædium insculpitis.* Hic notet pius Lector Juliano ipso testante quarto seculo commune esse Christianis crucis lignum adorare, ejus signa in fronte formare, & vestibulis ædium insculpere.

Mahometani Crucem abominantur, & Christianos eam adorantes idololatras appellant.

II. Ex Christianis, hæresim contra cultum Crucis excitavit Claudius quidam Turonensis, *anno* 800. teste Jona Aurelianensi, *l. 1. de Cultu Imaginum.* Eam excitavit quidam Petrus Bruis, a quo Petrobusiani dicti sunt, ut refert Petrus Cluniacensis, *Ep. 1. ad Episcopos.* Hos secuti sunt Wiccleffistæ, teste Thoma Waldensi, *Tom. 3. tit. 10.* Lutherus qui in I. de formula Missæ, *Festa* (inquit) *S. Crucis anathema sunt.* Lutherani quoque quoad cultum S. Crucis idem sentiunt, quamvis concedant crucis signum, vel imagines Sanctorum licite in Templo servari posse, ut in Colloquio Mompelgardensi ex Sacra Scriptura probant. Calvinus item, *l. 1. Instit. c. 11. §. 7.* ait: *Christum vera prædicatione depingi, & quodammodo ob oculos nostros crucifigi testatur Paulus. Quorsum igitur accinebat tot passim in templis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas, & aureas, si probe, & fideliter illud inculcaretur, Christum esse mortuum, ut in cruce maledictionem nostram sustineret &c. Ex quo uno plus discere poterant, quam ex mille crucibus ligneis, aut lapideis: nam in aureas, aut argenteas avari mentes, & oculos tenacius forte defigunt, quam in ulla Dei verba* Calvinus ergo sola prædicatione Christi crucifixi contentus, cruces omnes ipsum repræsentantes ab Ecclesia tollit. Præfatos imitantur omnes prætensi Reformati, qui passim cruces abominantur, evertunt, & confringunt, & si pretiosæ sint, in sua lucra convertunt.

III. Ecclesia tamen Catholica, ut ostendam, semper consuevit non solum prædicatione crucis excitare auditum fidelium ad Christi crucifixi adorationem, sed etiam eorum oculis signa visibilia crucis ejus exponere, ut in eis Christum crucifixum adorarent, & ad recolendam mortem ejus magis accenderentur.

IV. Tripliciter autem de cruce Christi loqui possumus. Primo, de cruce, vel parte ejusdem crucis, cui Christus affixus fuit, quamque sanguine suo perfudit, & contactu sanctificavit. Secundo, de mera imagine S. Crucis, ex ligno, lapide, vel alia materia formata. Tertio, de signo crucis, manu in fronte, in pectore, in aere, vel alibi formato.

§. II.

Resolutio Catholica, De vera Christi Cruce.

V. DIco. Si loquamur de cruce, in qua Christus crucifixus est, sic & ratione contactus, & ratione repræsentationis Christi, adoratur adoratione latriæ. Si vero loquamur de effigie crucis Christi in quacumque alia materia, sic ratione tantum repræsentationis, prout scilicet imago Christi crucifixi est, adoratur latria. Ita S. Th. *3. p. q. 25. art. 4.* his verbis: *Honor, seu reverentia non debetur, nisi rationali naturæ, creaturæ autem insensibili non debetur honor, vel reverentia, nisi ratione rationalis naturæ. Et hoc dupliciter. Uno modo in quantum repræsentat rationalem naturam: alio modo in quantum ei quocumque modo conjungitur. Primo modo consueverunt homines venerari Reges imaginem: secundo modo ejus vestimentum. Utrumque autem venerantur homines eadem venerazione, qua venerantur & regem. Si ergo loquamur de ipsa cruce, in qua Christus crucifixus est, utroque modo est a nobis veneranda: uno scilicet modo in quantum repræsentat nobis figuram Christi extensi in ea: alio modo ex contactu ad membra Christi, & ex hoc quod ejus sanguine est perfusa. Unde utroque modo adoratur eadem adoratione cum Christo, scilicet adoratione latriæ. Et propter hoc etiam crucem alloquimur, & deprecamur, quasi ipsum crucifixum. Si vero loquamur de effigie crucis Christi in quacumque alia materia, puta lapidis, vel ligni, argenti, vel auri, sic veneramur crucem tantum ut imaginem Christi, quam veneramur adoratione latriæ.* Hæc S. Thomas.

VI. Observandum tamen censeo, quod cum S. Thomas dicit crucem Christi, cui confixus est adorandam esse adoratione latriæ, loquitur cum adoratur eodem actu, quo adoratur Christus, qui sit illius adorationis terminus, vel subjectum quod adoratur, & ideo affert exemplum vestimenti regis; hoc enim solum regio honore veneramur, cum veneramur regem illo indutum. Hinc, *Lect. 5. in c. 11. ad Hebræos*, dicit quod si Jacob *adoravit fastigium Virgæ ejus*, idest Joseph, sensus est, quod *adoravit Christum significatum per virgam, sicut & nos adoramus crucifixum, & crucem ratione Christi posse in ipsa. Unde protrie non adoramus crucem*, scilicet latria, *sed Christum crucifixum in ipsa.* Et in 3. dist. 9. q. 1. art. 2. quæstiunc. 4. *Crux Christi* (inquit) *etiam ipsa, in qua Christus pependit, potest dupliciter considerari: vel in quantum crucifixi imago, & sic adoratur eadem adoratione, sicut crucifixus, scilicet latria. Unde eam alloquimur, sicut crucifixum dicentes*, O crux ave spes unica: *Vel in quantum est res quædam, & sic cum non pertineat ad personam Verbi, sicut pars ejus, non potest eadem adoratione adorari cum Verbo: sed adoratur in quantum est res quædam Christi ratione ipsius, Hyperdulia. Sed aliæ cruces non adorantur, nisi ut imago, Et ideo adorantur tantum Dulia.* Huic autem interpretationi libentius adhæreo. Tum quia existimo talem esse S. Thomæ mentem, non solum loco mox citato, sed etiam in 3. *p.* ubi utitur exemplo vestimenti regis, hoc enim eodem veneramur quo regem, quando veneramur regem vestitum: si tamen illud consideramus ut rem quamdam regis, honore habemus quidem, sed longe inferiori. Et rursus. Nam B. Virgo Maria magis est res Christi, quia ejus mater, quam sit crux. Et tamen quia eam veneramur ut rem Christi, veneratione distincta, cultu minori hyperduliæ eam veneramur, ut diximus.

VII. His explicatis, probandum est, crucem cui Christus affixus fuit, esse venerandam. Primo. Ab inventione ejus. Etsi enim hostes Christianorum conati sint crucem abolere, ejusque omnia vestigia, unde eam altissime sub terra absconderunt, & in loco crucis Veneris simulacrum erexerunt, sicut in loco resurrectionis, Jovis, & in loco nativitatis, Adonidis, ut refert S. Hieron. *Ep. ad Paulinum de instit. Monachi*, cur tamen crucem non cremarunt, aut in mare demerserunt, cum vellent, & possent, nisi quia Deus abstulit eis mentem, ut ad solatium piorum lignum pretiosissimum servaretur? Ac-

Accedit, quod Deus eo tempore crucem inveniri voluerit, quo euro poterat coli, nempe, ab initio imperii Constantini. Si enim antea regnantibus persecutoribus reperta fuisset, magis ludibrio, quam honore excepta fuisset. Si autem diu post tempora Constantini fuisset inventa, fraudata fuisset sancta Crux debito honore. Tunc ergo primum divina providentia crucem manifestavit, cum primum potuit coli.

Hoc etiam evidentia miracula demonstrarunt. Nam cum tres cruces essent inventæ, nec posset certo crux Christi a crucibus latronum discerni, omnes tres cuidam mulieri in extremis agenti fuerunt applicatæ, & cum duæ priores nihil egissent, tertia mulieri admota, eam protinus sanam reddidit. Scribunt hoc Ruffinus, *lib. 10. Hist. cap. 9.* Socrates, *lib. 1. cap. 17.* Sozomenus, *l. 2. Hist. cap. 2.* qui narratis prodigiis, quæ in crucis inventione contigerunt, concludit: *Hæc olim quidem a sacris Prophetis multo ante cognita sunt, & prædicta, tandem vero admirandis operibus confirmata sunt, tunc cum Deus opportunum id esse censuit. Neque id adeo mirandum, cum apud Gentiles in confesso sit, istud a Sybilla prædictum fuisse.*

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.

Hæc enim nemo, quamvis nobis adversari studeat, negaverit. Lignum igitur crucis, ejusque cultum Sybilla prædixit &c. Qui ibi refert etiam mortuum contactu crucis fuisse ad vitam revocatum. Quod narrant etiam Paulinus, *Epist. 11. ad Severum*, & Severus, *l. 2. Hist. Sacra.*

VIII. Neque obest, quod Ambrosius, *Orat. in Theodosium*, & Chrysostomus. *Homil. 84. in Joann.* videantur dicere, crucem Christi agnitam fuisse ex titulo, quo aliæ duæ carebant —— Nam ut ait Sozomenus citato loco: *Adhuc tamen erat difficile divinam crucem, quamvis repertam, a reliquis distinguere: quippe cum ejus inscriptio ab ipsa divulsa, projectaque esset, ac simul tres cruces temere disjectæ, ordine illarum ut verisimile est, tunc confuso, cum corpora damnatorum ex illis deposita sunt.* Et rationem reddit. Quia cum imminere dies Sabbati, sicut & Evangelium narrat, Christum jam mortuum, & a cruce depositum sepulchro festinanter tradiderunt, & ut latronibus mortem accelerarent, eis crura fregerunt: ita *Cruces temere hinc inde projecerunt. Quid enim curæ illius fuisset cruces eo quo prius fuerant ordine reponere, cum singulis vesperis primum horam prævenire maturarent, nec opera pretium ducerent circa cruces hominum violenta morte interemptorum diutius immorari?*

IX. Neque est attendenda Centuriatorum impudentia, qui ex una parte Helenam superstitiosam vocant (*Centur. 4. c. 6.*) quia Hierosolymam petiit, ut crucis lignum inveniret. Ex alia vero (eadem Centuria, *cap.* 13.) historiam totam hujus inventionis dubiam reddere conantur. Tum quia Ambrosium primum auctorem habet. Tum quia Eusebius *l. 3. de vita Constantini*, ubi de Helena multa narrat, ac de repurgatione Montis Calvariæ, & tamen non meminit inventionis Crucis.

X. Non, inquam: nam contra primum stant omnes Patres, qui Helenam ob hoc mirifice laudant, & a Deo admonitam ac inspiratam crucis lignum quæsisse dicunt, quibus accensendi sunt Socrates, & Sozomenus citatis locis. Et Eusebius in Chronico, quem Hieronymus latinum fecit: *Helena* (inquit) *Constantini mater divinis monita visionibus, beatissimum crucis lignum, in quo mundi salus pependit, apud Hierosolymam reperit.* Testantur item miracula supra narrata in ejus inventione facta: Nec enim Deus in contestationem actus superstitiosi, miracula patrasset.

Contra vero secundum, stant Sulpitius, Paulinus, Ruffinus, Hieronym., Chrysost., qui eamdem historiam referunt æquales seculo Ambrosii. Deinde eamdem recitat Cyrillus Hieron. Ambr. antiquior, Epist. ad Constantinum Imper. *n. 3.* his verbis: *Ac tempore quidem Deo amicissimi, ac felicis recordationis Constantini patris tui salutare crucis lignum in Hierosolymis est repertum, divina gratia viro pietatem recte quærenti hoc largiente, ut absconditos Sanctos locos inveniret. Cujus meminit etiam*, *Catech. 4. num.* 10. & *Car. n. 29.* Nec favet Eusebii silentium in vita Constantini. Tum quia hujus inventionis per Helenam meminit in Chronico supra relato. Tum quia eam satis indicat, *lib. 3. de Vita Constantini, c. 30.* ubi recitans Epistolam Constantini ad Macharium: ait: *Tanta est servatoris nostri gratia, ut nulla sermonis copia ad præsentis miraculi narrationem sufficere videatur. Nam sacratissima illius passionis monumentum sub terra jampridem occultatum tot annorum spatio delituisse, quod communi omnium hoste sublato famulis ejus in libertatem vindicatis affulgeret, omnem admirationem superat.* Quodnam autem passionis monumentum, nisi crux, in qua passionem Christus consummavit? Ideoque cum ageretur de re tunc omnibus notissima, non fuit sollicitus eam distincte exponere.

XI. Veneratio insuper ligni S. Crucis comprobatur testimonio veterum fidelium, qui ardenti desiderio tenebantur habendi, aut saltem videndi particulas veræ crucis, quod signum est, eam in summo honore habuisse. Cyrillus Hieros. *Catech.* 10. dicit ex ligno crucis Hierosolymis invento, totum mundum repletum plurimis inde particulas petentibus, & impetrantibus. S. Paulinus, *Epist. 31. ad Severam*, scribit S. Crucem Hierosolymis in sacrario asservari: ab Episcopo in Paschate populo adorandam promi, quasi quoddam sacræ solemnitatis insigne. Neque præter illam, nisi solis peregrinis e longinquis regionibus ostendit, & licet innumeras divisam in particulas, detrimentum tamen non pati. Socrates, *lib. 1. Hist. cap. 17.* narrat, Constantinum particulam crucis statuæ, quam Constantinopoli collocavit inseruisse, quod existimaret, per eam crucis particulam totam Urbem fore incolumem. Evagrius *lib. 4. Hist. cap. 26.* narrat, quod cum Thomas Apamiensis Episcopus populi rogatu lignum crucis ibi asservatum exponere decrevisset; indictis certis diebus, ut omnes fidelium confluerent, adfuit Evagrius ipse adhuc adolescens cum parentibus suis, qui deinde subdit: *Itaque eo tempore, quo venerandam crucem adorare, ac osculari meruimus, Thomas elatis sursum manibus lignum crucis, quod veterum maledictionem abolevit, universam edem sacram circumiens ostendit, sicut in solemnibus adorationum diebus fieri consueverat. Progredientem vero Thomam sequebatur ingens flamma, non illa quidem comburens, sed coruscans, adeo ut totus ille locus, in quo consistens Thomas venerandam crucem ostendebat, conflagrare videretur. Neque hic semel, atque iterum, sed sæpius factum est, cum Episcopus universam illum locum circumiret, & populus congregatus Thomam unice rogaret, id ut fieret. Ea res futuram Apamiensibus salutem prædixit.* Hæc Evagrius testis de visu adorationis ligni S. Crucis, & miraculi, quod contigit in sacri ligni circumgestatione definente seculo sexto.

XII. Accedit S. Augustinus, qui, *l. 22. de Civit. Dei c. 8.* scribit quod rogatus ipse a quodam, qui terram sanctam de Christi sepulchro allatam domi suæ habebat, nec reverentiæ causa in suo cubiculo retinere volebat, ut eam alicubi infoderet, *Atque ibi orationis locus fieret, ubi etiam possent Christiani ad celebranda qua Dei sunt, congregari*, accessit ipse cum alio Episcopo, & ad votum omnia peregit. Quo cum paralyticus allatus fuisset: *Oravit, atque inde continuo pedibus suis salvus abscessit.* Si ergo August. tempore tanto in honore erat terra, in qua Christus fuerat sepultus, quanto majori honore profequendi crux erat, cui Christus fuerat affixus, & merito? Nam si locus, in quo Angelus personam Dei gerens stetit, *terra sancta* dicitur, Exodi 3. *v. 5. & locus sanctus*, Josue 5. *v. 16.* Cur non magis crux cui Deus ipse in carne fuit affixus? Si sudaria, & semicinctia Pauli honorabantur propter contactum, *Act. 19. v. 12.* Sacramenta quia instrumenta gratiæ in honore sunt, cur non crux ex contactu Christi, in qua ut instrumento salus consummata fuit?

XIII. Sed dices primo. Crux dolorem, & ignominiam Christo attulit; ergo detestanda potius est, quam adoranda.

Secundo. Stultus, & impius judicaretur filius qui patibulum amaret, & honoraret, in quo pater ejus suspensus fuisset, quia hoc in contumeliam patris fuit. Cum ergo Christus ignominiosissimam mortem in cruce pertulerit, juxta illud, Sap. 2. *Morte turpissima condemnemus eum*, crucem debemus non venerari, sed detestari. His movebantur Petrobusiani.

XIV. Respondeo, *ad 1.* Crucem Christi Judæis quidem, ac Gentilibus fuisse ignominiam, & scandalum, Christianis autem lætitiam, & gloriam ob diabolum devictum, & humanum genus redemptum, ac signum dilectionis erga nos, propter quos Christus voluntarie dolores, & opprobrium assumpsit. Juxta illud Isaiæ 53. v. 7. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Ex his.

Ad secundum, constat discrimen. Nam qui in patibulis nunc suspenduntur. Primo, inviti suspenduntur. Secundo, ex culpa sive vera, sive in actis probata. Tertio, nihil boni ex eorum morte provenit. At Christus mortem licet ignominiosam volens assumpsit. Non propter culpam suam, aut veram, aut probatam teste Pilato Judice semel atque iterum protestante, Joan. 18. & 19. *Ego nullam invenio in eo causam.* Demum ex ejus morte toti generi humano salus obvenit; & propter hunc finem ipse eam suscepit: sicut ergo si quis ob amorem Patriæ volens, ac sine propria culpa tradens seipsum, concivium culpam in se susciperet, mortem pro ea expianda susciperet, ex quo omnium salus & libertas obveniret, instrumenta mortis ejus in honore asservarentur: ita & multo magis Christi crux, quæ fuit instrumentum nostræ salutis.

XV. Similiter respondet S. Thom. *3. p. q. 25. art. 4. ad 1.* dicens: *Quod in cruce Christi quantum ad intentionem, vel opinionem infidelium consideratur opprobrium Christi. Sed quantum ad effectum nostræ salutis consideratur virtus divina ipsius, qua de hostibus triumphavit, secundum illud Coloss. 2.* Ipsum tulit de medio affigens illud cruci, & spolians principatus, & potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso. *Et ideo dicit Apostolus 1. ad Cor. 1.* Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia est: his autem, qui salvi fiunt, idest nobis, virtus Dei est.

XVI. Neque ex dictis inferas, quod si crux, quia fuit instrumentum passionis Christi, & quia corpus ejus tetigit, est veneranda, pari ratione veneranda forent labia Judæ, & manus eorum, qui Christum crucifixerunt, tum propter contactum corporis Christi, tum quia fuerunt instrumenta passionis ejus. —— Nego enim illatum. Ut enim ex contactu Christi aliqua res possit honorari, debet sanctitatis ipsius aliquo modo participasse. Unde Damascenus, Orat. 3. de Imaginibus, cap. 4. *Non adoro* (inquit) *Judæos; neque enim actionis divina participes extiterunt, neque gloria Dominum Deum meum eo consilio affixerunt cruci, ut mihi salutem pararent, sed invidia potius & odio.* Adoranda vero esse dicit, lignum crucis, præsepe, sepulchrum, fascias, coronam spineam, & similia, quoniam actionis divinæ fuerunt receptacula.

Addo, labia Judæ, & manus impiorum fuerunt instrumenta propinqua actionis scelestæ, passionis autem, ut salutaris, solum remota, & mediata. At crux, lancea, & similia fuerunt instrumenta propinqua, & immediata passionis sanctæ, ac solum remota actionis scelestæ, & ideo crux &c. veneranda sunt, non labia Judæ &c. Eo vel magis quia cum sint partes illorum hominum impiorum, honorari non poterant, nisi homines illi impii honorarentur, quia honor est ad personam, crux autem, & alia sunt res per se existentes, & natura sua innocentes, ideoque possunt honorari.

§. III.

De Imagine Crucis.

XVII. HÆc est secunda pars Assertionis §. præcedente statutæ. Imaginem porro crucis esse in veneratione habendam. Probo primo. Nam, *Matth.* 14. *v.* 30. Christus de suo adventu ad judicandum loquens: *Tunc* (inquit) *apparebit signum filii hominis.* Quod signum de cruce, vel imagine crucis intellexerunt Patres juxta oraculum Zachariæ, cap. 12. v. 10. *Et adspicient ad me, quem confixerunt*, ad quæ respiciens Joannes in Evang. cap. 19. v. 37. *Videbunt* (inquit) *in quem transfixerunt.* Hæc attendens Cyrillus Hierosol. *Epist. ad Constantinum Imperatorem*, ubi de signo crucis, quod tunc Hierosolymis apparuerat locutus fuit, subjunxit: *Atque hoc quidem prodigium, Deo amicissime Imperator, secundum prophetarum testificationes, ac voces Christi sanctas, nunc est adimpletum, & iterum plenius adimplebitur. Nam in Evangelio secundum Matthæum ... prænuncians dicebat*: Tunc apparebit signum filii hominis in Cælo. Et, *Catech.* 14. hisce eisdem verbis relatis: *Signum autem* (inquit) *verum, & Christi proprium crux est. Lucida crucis signum præcedit, demonstrans eum, qui prius crucifixus fuit.* Si ergo honorabile est signum, seu vexillum Imperatoris, & teste Sozomeno, *l. Hist. cap.* 4. milites illud adorare consueverant, quanto majori veneratione adoranda erit crux, quæ tamquam signum, & vexillum præcedet Christi universalis judicis adventum, quam suum fore signum, & vexillum ipse prænuntiat?

XVIII. Hoc imitatus fuit primus Christianus Imperator Constantinus, qui ut milites sui Christum colere assuescerent, mutato Imperatoris Romani vexillo, referente eodem Sozomeno citato loco, vexillum crucis erexit, quod exercitum præcederet, & hostibus objiceretur, certis militibus designatis, qui illud custodirent, ac per vices deferrent. Et hoc mirabile accidit, ut non solum in præliis victor evaderet, sed nemo eorum, qui salutare signum gestaret, telorum ictibus vulneraretur. Hoc etiam testatur Eusebius, *lib.* 2. *de Vita Constantini*, *cap.* 6. 7. & 8. Motus autem ad hoc fuit Constantinus, ut scribit Eusebius, *lib.* 1. *de Vita Constant. cap.* 28. qui ait se ab ipso Constantino audivisse, nimirum: *Horis diei meridianis, sole in occasum vergente crucis trophæum in Cælo ex luce conflatum soli superpositum ipsis oculis se vidisse affirmavit, cum hujusmodi inscriptione. Hoc vinces.* Quod & milites videntes obstupefacti fuerunt. Cogitanti vero Constantino, quid hoc spectrum sibi vellet, (*cap.* 29.) *Christus ei dormienti apparuit cum signo, quod in Cælo ostensum fuerat, præcepitque ut militari signo ad similitudinem ejus, quod in Cælo vidisset fabricato, eo tamquam salutari præsidio in præliis uteretur* (Et cap. 30.) *Illo primo statim diluculo surgens arcanum omne amicis exposuit. Convocatis deide auri, ac gemmarum fabris, medius inter eos sedens speciem signi eis sermone depinxit, jussitque, ut auro, ac lapillis similitudinem ejus exprimerent. Quod & nos aliquoties videre meminimus.* Hoc signum instar crucis formatum illud erat, quod Romani *Labarum* vocant, illudque describit ibi Eusebius, *cap.* 31.

XIX. Eo in honore voluit Deus imaginem crucis a Constantino haberi, ut in ea, in qua vicerat spirituales potestates, iste vinceret terrenas. Unde Constantini tempore scripsit Lactantius *Carmen de Cruce*, in quo inter cætera legitur:

Flecte genu, lignumque Crucis venerabile adora.

Neque in solo Constantino crucis honor quievit: ad succedentes enim Imperatores transivit. Theodosius prohibuit; ne crux humi sculperetur, vel pingeretur, ne sacrum signum pedibus calcaretur. Ita lib. 1. Codicis, tit. 8. *L. cum sit Nobis.* Tiberius item piissimus Imperator, *seculo* 6. cum vidisset in palatio crucem in marmore humi incisam, mox erigi jussit, dicens, *Cruce Domini nostri frontem, & pectora munire debemus: & ecce eam sub pedibus calcamus.* Ita Paulus Diaconus, *lib.* 17. *rerum Roman.* Qui addit: *Defossaque tabula, atque erecta, inveniunt subter & aliam hoc signum habentem: Qui & ipsa jussit auferri. Qua amota inveniunt & tertiam. Jussuque ejus cum hæc fuisset ablata, inveniunt magnum thesaurum habentem supra mille auri centenaria. Sublatumque aurum pauperibus, adhuc abundantius quam consueverat, largitur.*

XX. Sed etiam ante tempora Constantini imaginem crucis Christianos veneratos fuisse, colligo ex Justino, *Apolog.* 2. *pro Christianis*, ubi ostendit sine crucis signo nihil fieri, nec mare scindi, terram arari, omniaque instrumenta, quibus homines utuntur, immo & ipsam formam hominis, crucis imaginem referre, quæ licet Ethnici non intelligant, *figura hujus* (nempe crucis) *vim præferunt, & declarant.* Et Dialogo cum Tryphone, in Moyse expansis manibus orante, & populo, adorante ipso, vincente, dicit adumbratam fuisse Christi crucis figuram; *Non enim propter quod Moyses ita orabat, populus in prælio superior erat, sed quod nomine Jesu in prima acie versante, ipse crucis signum designabat.*

Tertullianus etiam in Apologetico, *cap.* 16. Supponit Ethnicos putare Christianos *Crucis Religiosos* esse, & respondet, etiam apud Ethnicos crucis signa inveniri, quamvis ipsi ignorent. Et *lib. de Corona Militis*, *cap.* 3. describens Ritus religiosos suæ ætatis apud Christianos, dicit; *Ad omnem progressum, atque proventum, ad omnem aditum, & exitum, ad vestitum, & calceatum, ad lavacra, admensas, ad limina, ad cubilia, ad sedilia, quæcumque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus.* Quæ mire evincunt non solum honorem crucis, sed & consuetudinem signandi eo sacro signo frontem, de qua infra. Sed quid plura? cum ut Dub. præcedenti retulimus, Julianus ipse Christianis venerationem crucis objiceret: *Crucis lignum adoraris, ejusque signum in fronte formatis, & vestibulis adium insculpitis.* Cui respondens Cyrillus, non negat; hæc a christianis fieri, sed recensitis beneficiis, quæ Christi mors in cruce nobis attulit: *Horum* (inquit) *nobis omnium salutare lignum memoriam excitat ... Quocirca nos, uti dixi, honoranda crucis lignum boni omnis, ac virtutis admonitionem facimus.*

XXI. Venerationem imaginis Sanctæ Crucis Ecclesia Græca semper confessa est. In Synodo enim Quinisexta, seu Trullana, Can. 73. *Cum crux* (inquit) *nobis vivifica salutare ostenderit, nos omnem diligentiam adhibere oportet, ut ei, per quam ab antiquo lapsu salvati sumus, eum quem par est honorem exhibeamus. Quamobrem, & mente, & sermone, & sensu adorationem ei tribuentes, crucis figuras, quæ a nonnullis in solo ac pavimento fiunt, omnino deleri jubemus, ne incedentium conculcatione, victoriæ nobis trophæum injuria afficiatur. Eos itaque qui deinceps crucis signum in solo construunt, segregari decrevimus.* Idipsum confitetur Synodus Nicæna II. Generalis VIII. *Act.* 6. Et Ecclesia recentior, quamvis schismatica, in Synodo Hierosolymitana, *anno* 1671. contra Calvinistas coacta, *cap.* 18. *quæst.* 4. suam fidem circa hoc ita exprimit: *Insuper veneranda vitalisque crucis lignum, in quo pro salute mundi Salvator noster passus est, quin & ejusdem crucis signum veneramur, & adoramus.*

Et merito. Nam signa rerum Sanctarum sancta, & venerabilia sunt, ut dicetur infra de sacris imaginibus: ergo multo magis quælibet crux sancta & venerabilis erit, quæ gerit imaginem Christi crucifixi, & in ipso opere redemptionis consummando occupati, quo nil sanctius cogitari potest.

XXII. Dicunt tamen adversarii. Primo. Si oportet adorare omnes cruces, quia Christus in cruce pependit, oportebit etiam adorare omnia sepulcra, quia in sepulcro Dominus quievit, & omnia præsepia, quia Christus in præsepio reclinatus fuit, & omnes columnas, lanceas, spongias; flagella, immo inquit Claudius, omnes asinos, quia Christus asino vectus fuit.

XXIII. Sed ad hanc ineptam instantiam nego sequelam. Non enim ad hoc ut aliquid sit imago alterius sufficit ut sit simile illi, sed ulterius requiritur, ut sit expressum ad similitudinem illius. Quare frater licet sit similis fratri, non dicitur imago fratris, quia unus non est ab alio. Filius autem, quia non solum est similis Patri, sed etiam in similitudinem naturæ ab eo procedit, vere dicitur, & est imago patris. Jam ergo omnes cruces fiunt ad exprimendam illam primam, in qua Christus confixus fuit, & ad hujus repræsentationem eriguntur, & sic imagines ejus sunt. At sepulcra, præsepia, lanceæ, & similia non fiunt ad exprimenda ea quæ Passionis Christi instrumenta fuere, sed ad alios usus: & ideo nec imagines illorum sunt. Si tamen erigantur ut similitudines clavorum, lanceæ &c. quibus Christus fuit confixus, vel columnæ, cui fuit alligatus, quæ simul cum cruce pinguntur, simul cum ea honorantur, quia tunc Christum repræsentant.

Ista tamen (inquit S. Th. 3. p. q. 25. art. 4. ad 3.) *non repræsentant imaginem Christi, sicut crux, quæ dicitur signum filii hominis, quod apparebit in Cælo, ut dicitur Matth.* 24. *Ideoque mulieribus dixit Angelus* (Marci 16. Jesum quæritis Nazarenum Crucifixum; *Non ait*, lanceatum, *sed* crucifixum. *Erinde, est, quod crucem Christi veneramur in quacumque materia, non autem imaginem clavorum, vel quorumcumque hujusmodi.*

XXIV. Hinc apparet, cur crucem pingamus & adoremus etiam sine Christo crucifixo, & non pingamus nec adoremus præsepe, vel columnam sine Christo. Nam crux etiam sola est signum repræsentans Christum crucifixum, non autem præsepe, aut columna &c. Nec etiam crux habet alium usum, quam eum repræsentandi, præsertim post edictum Constantini de non crucifigendis hominibus. At illa habent alios usus, & ideo qui videt unam columnam solam, non facile potest scire, an significet columnam Christi, an columnam Trajani, vel Adriani, vel alterius. Et tandem. Quia ut Athanasius (vel alius) *quæst.* 16. ad Antiochenum dicit, cum accusamur quod adoremus lignum, possumus statim ostendere, quod adoramus imaginem, & figuram, non materiam, separando duo illa ligna ad invicem, quod in columna, lancea, spongia, & similibus non tam facile fieri posset.

§. IV.

De Signo Crucis.

XXV. REstat agere de signo crucis, quod in fronte, vel aere digito formamus, aut super res quascumque, quas benedicere volumus. Ab hoc Sectarii moderni abhorrent magicam superstitionem cum Calvino illud vocantes: sacrum tamen esse, ac venerabile, primo ostendunt figuræ veteris Testamenti. Nam sanguis agni, quo, *Exodi* 12. *v.* 3. jussi sunt Hebræi signare postes domorum, dicit August. *lib. de Catechizandis Rudibus*, *c.* 20. Catechumenum alloquens; prophetia fuit de Christo: *Cujus passionis, & crucis signo in fronte hodie tamquam in poste signandus, es omnesque Christiani signantur.* Item illud Tau, quod *Ezec.* 9. *v.* 4. Jubetur describi in frontibus gementium, apertissime signum crucis, quod in fronte potissimum facimus, præsignabat, teste Cypr. *l. adv. Demetrianum*, & Hier., *in dictum cap. Ezech.* Hoc exprimunt etiam secundum Bedam, Æcumenium, Rupertum, & Anselmum, verba hæc Apoc. 7. v. 3. *Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum.*

XXVI.

XXVI. Hoc sancto signo se munire apud primitivos Christianos religio fuit. Hujus testes attuli supra, §. *præc.* Tertullianum, *lib. de Corona Militis*, *cap.* 3. & Julianum apostatam hoc improperantem Christianis apud Cyrillum, *lib.* 6. Hoc idem confirmant Cyprianus, Epist. 56. *Muniatur frons, ut signum Dei incolume servetur*, lib. de Unit. Ecclesiæ, & lib. de lapsis. Cornelius Papa, *Epist. ad Fabium*, apud Eusebium, *lib.* 6. *Hist. cap.* 43. dicit, Novatianum a dæmone arreptum, quod non recepisset in fronte signaculum Christi. Origenes in Exod. c. 15. Hom. 6. *Timor* (inquit) *& tremor cadunt super eos* (Dæmones) *cum signum in vobis viderint crucis fideliter fixum &c.* Gregorium Neocæsariensem usum signo crucis contra dæmones, testatur Gregorius Nyssenus in ejus vita: Lactantius, *lib.* 4. *Inst. cap.* 26. dicit Christum eis omnibus prodesse, *Qui signum sanguinis, idest crucis, qua sanguinem fudit, in sua fronte conscripserint.* Et Dæmonibus esse terroris ostendit ibi toto *cap.* 27. Nazianzenus, *Orat.* 1. *in Julian.* dicit, etiam milites in mensa signum crucis adhibere solitos. Et ipsum Julianum, licet Ethnicum, cum spectra quædam viderit, signo crucis seipsum munivisse, & mox spectra omnia evanuisse.

XXVII. S. Ephrem Syrus de Sanctissima Cruce Domini: *Depingamus* (inquit) *& insculpamus in januis nostris, & in frontibus, & oculis, & in ore, ac pectore, & in omnibus membris nostris vivificum hoc signum.* Cyrillus Hierosf. Catech. 4. *Fac vero hoc signum* (Crucis) *dum manducas, & bibis, sedes, recubas, exurgis, loqueris, ambulas, verbo dicam, in omni negotio.* Et Catechesi 13. ait: *Quando de cruce Christi contra infideles disceptationem instituturus eris, prius manu signum crucis emitte, & obmutesceret, qui contra nititur.* Finem non facerem, si omnes Patres huc adducere vellem, Chrysost. *Homil.* 55. *in Matth.* Ambrosium, *Serm.* 43. & 90. Hieronymum, *Epist. ad Eustochium*, & alios. Sisto in August. qui lib. 12. contra Faust. cap. 30. *Signantur* (inquit) *signo Dominicæ passionis in frontibus populi ad tutelam salutis*, Tract. 18. in Joann. ait: *Quid est quod omnes noverunt, signum Christi, nisi crux Christi? Quod signum nisi adhibeatur, sive frontibus credentium, sive ipsi aquæ, ex qua regenerantur, sive oleo, quo chrismate unguntur, sive sacrificio, quo aluntur, nihil eorum rite perficitur.* Et aliis pluribus in locis indicat morem fidelium signandi se signo crucis in fronte, vel pectore.

XXVIII. Non obstante tamen adeo aperta traditione, Centuriatores Megdeburgenses crucis signum tamquam superstitionem detestantur: superstitiosum enim esse dicunt characteribus tribuere virtutem, ac vim pellendi Dæmones, & omnia mala.

XXIX. Placet primo hos confutare eodem responso, quo Christus, *Matthæi* 12. confutavit Pharisæos. Dicebant isti, quod in Beelzebub ejiciebat Dæmonia, quod idem est ac, magice, & superstitiose. Respondit Christus, v. 26. *Si satanas satanam ejicit, adversus se divisus est; quomodo ergo stabit regnum ejus?* Quasi diceret: satanas non ejicit satanam, ergo si satanam ejicio, in virtute satanæ hoc non facio. Ita discurro, & ego: Si uti signo crucis ad aliquos effectus esset magicum, ac superstitiosum; hoc esset virtute Dæmonis in eo operantis; ergo cum satanas satanam non ejiciat, signum crucis hunc saltem effectum dæmones fugandi habere non posset, sed infinitis pene exemplis constat, exhibito eis crucis signo exhorrescere, ac fugere dæmones; ergo non fit arte dæmonis, nec magica.

XXX. Respondeo ergo secundo. Tantum abesse a magia signum crucis, ut potius eo signo omnis magia solvatur, ut egregie ait S. Athanasius de Incarnatione Verbi Dei: *Solo crucis signo adhibito omnes illæ dæmonum fraudes repelluntur.* Et post multa: *Veniat, & quisquis ea quæ diximus experiri cupit, atque in mediis ipsis dæmonum præstigiis, & oraculorum fallaciis, ac magiæ prodigiis signo crucis, quæ apud ipsos ludibrio est utatur, solumque Christum nominet, mox videbit, quam cito per ipsum fugentur dæmones, cessent oracula, ars omnis magica, veneficiaque evanescant ... Respondeant Gentiles* (dicam ego Sectarii) *qui tam effrænate, impudentissimeque rident.*

XXXI. Unde autem habeat crucis signum hanc vim dæmonis, vel fugandi, vel terrefaciendi; Dico eam habere primo ex apprehensione dæmonis. Nam ubi crucem videt, mox recordatur, cruce Christi se victum, spoliatum, ligatum, ac enervatum fuisse, juxta Paulum, *Coloss.* 2. *v.* 15. Inde crucem fugit, & timet, quomodo canis fugit lapidem, & baculum, quo percussus est. Secundo, ex promissione Christi, Marci 16. v. 17. *In nomine meo dæmonia ejicient.* Tertio, interdum etiam ex devotione, & fiducia operantis. Quarto, etiam ex instituto Christi, qui, quando vult, talem signo crucis tribuit virtutem, a quocumque fiat; unde Judæi, & Pagani sine ulla fide in Christum sæpe fugarunt dæmones signo crucis, adversus eos facto. Ut ex Nazianzeno, *Part.* 1. *in Julian.* Epiphanio, *Hæresi* 30. & Gregor. *lib.* 3. *Dialog. cap.* 7. Quare Sanctus Augustinus, *lib.* 83. *quæstionum*, *quæst.* 79. ait: *Nec mirum est, quod hæc signa valeant, cum ab eis* (sive bonis, sive malis Christianis) *adhibentur; quando etiam cum usurpantur ab extraneis, qui omnino suum nomen ad illam militiam non dederunt, propter honorem tamen excellentissimi Imperatoris valent. Ex quibus fuit ille, de quo discipuli Domino nuntiaverunt, quod in nomine ejus ejiceret dæmonia, quamvis cum eis eum non sequeretur. Cum autem non cedunt his signis hujusmodi potestates, Deus ipse prohibet occultis modis, cum id justum, & utile judicat.* Unde sequitur crucis signum non esse sacramentum proprie dictum. Tum quia non confert gratiam justificantem. Tam quia non habet infallibilem effectum, ut August. dicit.

DUBIUM IV.

De cultu sacrarum Reliquiarum.

§. I.

Quinam errarint circa præfatum cultum.

I. PRimi, qui sacras reliquias detestati sunt, si Sanctum Hieronymum, *Epistola ad Riparium* attendimus, fuerunt Judæi, & Samaritæ, qui corpora mortuorum pro immundis habentes, & etiam vasa in eorum domibus reperta, consequens erat, ut eorum reliquias, vestes &c. detestarentur.

Idem Sanctus Hieronymus, *adversus Vigilantium* hunc errorem tribuit hæreticis Cajanis, seu Gnosticis, contra quos Tertullianus scorpiaci librum scripsit; sed hi cum solum negarent Martyrium esse perpetiendum, illative tantum sequitur, quod Martyrum reliquiis honorem denegarint.

II. Verum qui contra sacras reliquias primus aperte insurrexit, eodem Hieronymo teste, fuit Eunomius, qui proinde Martyrum Basilicas ingredi detrectabat. Hunc secutus fuit Vigilantius natione Gallus, Barchinonensis Ecclesiæ Presbyter, *anno* 402. quem S. Hieronymus stricto calamo impugnat. Post Vigilantium, Constantinus Copronymus Imperator, Suida in ejus vita referente, omnes reliquias ubique deleri jussit seculo octavo. Eadem hæresi infectum fuisse Claudium Taurinensem, scribit Jonas, *l.* 1. *de Cultu Imaginum*, nec ab ea immunes fuisse Wicleffistas auctor est Thom. Waldensis, *Tom.* 1. *tit.* 14.

III. Hanc demum hoc tempore excitarunt Lutherani, & Calvinistæ. Lutherus enim, *in postilla de Exaltat. S. Crucis*, sic ait: *Quidquid dixi de S. Cruce, intelligi debet de omnibus Sanctorum Reliquiis. Reliquiæ enim nihil aliud sunt, quam fraudes, & seductiones fidelium. Quare omnia ossa in terra defodiantur &c.* Laudatque Vigilantium, cujus si scripta extarent, christianius eum scripsisse censet, quam Hieronymum. Eum secuti Magdeburgenses, *Centur.* 4. *c.* 6. Ecclesiæ imponere audent, quod reliquias, ac si viverent, invocet, & divino honore afficiat, Calvinus quoque de necessitate reformandæ Ecclesiæ, de Romanis dicit: *Non solum Sanctos Christi loco adorant, sed etiam ossa, vestes, calceos, simulacra &c.*

IV. Ecclesia tamen Catholica quovis seculo honorem sacris reliquiis exhibuit, & ut hæreticos habuit, qui eas contemnerent. Unde Concil. Trident. *Sess.* 25. decernit: *Sanctorum quoque Martyrum, & aliorum cum Christo viventium sancta corpora ... veneranda esse, per quæ multa beneficia a Deo hominibus præstantur: ita ut affirmantes Sanctorum reliquiis venerationem, atque honorem non deberi, vel eas, aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari, atque eorum opis impetrandæ causa Sanctorum memorias frustra frequentari, omnino damnandos esse, pro ut jam pridem damnavit, & nunc etiam damnat Ecclesia.* His ergo stantibus fit.

§. II.

Catholica Veritas.

V. DIco. Sanctorum corpora, & reliquiæ venerandæ sunt. Non esse contemnenda, sed in honore habenda probat S. Hieronymus, *Ep. ad Riparium contra Vigilantium*, his verbis: *Si non sunt honorandæ reliquiæ Martyrum, quomodo legimus*: Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus? *Si ossa eorum polluunt contingentes, quomodo Elisæus mortuus mortuum suscitavit, & dedit vitam* (4. Reg. 13. v. 21.) *corpori, quod juxta Vigilantium, jacebat immundum? Ergo omnia castra Israelitici exercitus, & populi Dei fuere immunda, quia Joseph, & Patriarcharum corpora portabant in solitudine, & ad sanctam terram immundos cineres pertulerunt? Joseph quoque, qui in typo præcessit Domini Salvatoris, sceleratus fuit, qui tanta ambitione Jacob in Hebron ossa portavit, ut immundum patrem avo, & atavo sociaret immundis, & mortuum mortuis copularet?* Certe exempla ista demonstrant Sanctorum corpora singulari honore fuisse affecta. Quod si Deus ipse corpus Moysis honoravit sepeliendo illud in loco sibi soli cognito, (*Deuter.* 34. *v.* 6.) Et ossa Elisæi ad eorum contactum honoravit excitando mortuum, cur quæso hinc occasionem sumere non possumus credendi, Deum velle, ut mortuorum corpora honoremus?

VI. De sepulchro Christi Isaiæ 12. v. 10. *Ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum ejus gloriosum.* Et non solum pro triduo, quo corpus Christi clausit, comprobant peregrinationes fidelium, qui ad illud venerandum quovis seculo confluxere, de quo Hieronymus, *Epist.* 17. modo 44. *ad Marcellam* eam adhortans, ut Betleem migret; ait: *Venerabantur quondam Judæi Sancta Sanctorum, quia ibi erant Cherubin, & Propitiatorium, & Arca Testamenti, & Manna & Virga Aaron, & Altare aureum. Nonne tibi venerabilius videtur sepulchrum Domini? Quod quotiescumque ingredimur, toties jacere in Sindone cernimus Salvatorem; & paululum ibidem commorantes, rursum videmus Angelum sedere ad pedes ejus & ad caput sudarium convolutum. Cujus sepulchri gloriam multo antequam exciderετur a Joseph, scimus Isaiæ vaticinio prophetatum dicentis*: Et erit requies ejus honor, *quod scilicet sepultura Domini locus esset ab omnibus honorandus.*

VII. Quia vero loca illa in quibus Christus passus fuerat, quidam facta esse abominabilia existimabant, eos ita increpat. *Si loca in quibus Petrus, & Paulus passi sunt, si Martyrum ubique sepulchra veneramur, cur non venerabimur sepulchrum Christi?*